

LLIKA AWA IMARAYKU QAQCHAYKUNA

COLECCIÓN XYZ

LLIKA AWA IMARAYKU QAQCHAYKUNA

Para la traducción a lenguas originarias de los materiales de la Editorial Mingeneros se respetaron los criterios acordados por lxs traductorxs y sus comunidades respecto del uso de determinadas palabras en idioma español para facilitar la comprensión del texto.

Editorial Mingeneros nisqajpa qhellqarimankunata yuriqe simikunaman tijranapaq allinta kamachinakuyku tijrajkunawan ayllunkunawan ninapaq wakin siminyakuna kastilla simipi aswan allinta kay qhellqasqa unanchanapaq.

Autoridades nacionales

Presidente de la Nación
Dr. Alberto Ángel Fernández

Vicepresidenta de la Nación
Dra. Cristina Fernández de Kirchner

Jefe de Gabinete de Ministrxs de la Nación
Lic. Santiago Andrés Cafiero

Ministra de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación
Ab. Elizabeth Gómez Alcorta

Secretaria Unidad Gabinete de Asesorxs
Lic. Lara González Carvajal

Directora General de Prensa y Comunicación
Mg. Andrea Mallimaci

Directora de Contenidos
Lic. Carolina Atencio

Rimanakuna

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación (MMGyD) t'ejsikun warmipa allawkanpaq kuyuykunaq ñawrasqa kamariykunaq sapsi awqankunarayku, Estado Nacional nisqanpa chuyasqa kamarikuyninrayku sayarichinapaq llika awapa rimananta.

Ruwayniykuqa ñawparichinapaq warmikunaq LGBTI+ kajkunaq allawkankunata, munaqasqa tijranata kallpachanapaq chay jinallata ujman kutichinapaq tukuy mirachiqkunata llika awaykunarayku kaynin wakllichisqakunata.

Ñawpaqenchispi kashan jatun taripayqa yachaykawsaywan awqanapaq, sumaq kutichinapaq warmikuna LGBTI+ kajkunaq ch'ipakuykunamanta. Chayrayku kay kitita munayku, tapurikunaykupaq tiyakusqa rimay niykunamnatapis. Uj kitiqa jasachawayku ñawpachayta musoq aswan allin tinkuyta yachaykunamanta rimanakuyta, tukuy suyuq kuchunman chayaspa.

Kay sello editorial nisqanqa paqarin sapsi munaymanta, rimaykuna, rimanakuna, atiykanakunatawan tantakuspa munasqayku yupaykusqa ñawra Argentinaman ñanta purinapaq. Tantaychikllankunaqa rimanankunataq ruwaylla yachanapaq willakunapaq waq yuyaykunata ñawpachanapaq. Uj pirwa rimanakunawan llika awamanta ñawramanta, waj jinallata ruwananchispaq jamut'ananchispaq, tijranakunata tanqaspa aswan cheqall kikin kaspa runa wakipi tukuyninchis kawsananchispaq.

Qallariy

Llika awa imarayku qaqchaykuna, aswan ujnin sasachay runawakinakuna runaruna yupaychaypa qepapi tukuj watakunapi suyunchejpi tiksimuyojpiwan. Qhawana miraj warmiwañuchiykuna, pantanapachayojta wañuchiy, miranantikrasqata wañuchiywan aswan rikarin runawakinaku kamachinapaj yachaypiwan siminakuypi jatunsuyu kamachejta yuyarichin kamachiy yachay yachasqakunata tituchayachinman yanapanpuni jatallinman llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarij runakunata.

Llika awa imarayku qaqchaykuna, aswan ujnin sasachay runawakinakuna runaruna yupaychaypa qepapi tukuj watakunapi suyunchejpi tiksimuyojpiwan. Qhawana miraj warmiwañuchiykuna, pantanapachayojta wañuchiy, miranantikrasqata wañuchiywan aswan rikarin runawakinaku kamachinapaj yachaypiwan siminakuypi jatunsuyu kamachejta yuyarichin kamachiy yachay yachasqakunata tituchayachinman yanapanpuni jatallinman llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarij runakunata.

MMGyD paqharichiy uma raymi killapi ikay waranwa chunka jisqonniyoj watapi, Suyuntin Kamachej Tata Alberto Fernández, qhepan Umallej mama Cristina Fernández de Kirchner, chuyasqa kamachinapaj yachay ruwanapajpuni karqa aswan sayachinapaj kamachinapaj yachay llika awamanta ñawraypiwan, patarachiy ñawpajchay ruwaykunata wakllisqakunata Chinkachinapaj aswan kuskachasqa runajuñuta phaqarichinapaj, kajninpuni warmikunapaj, pipis kajkunapaj qharikunapajwan aswan allawkankunawan miskichikunankupaj.

Jatunsuyu kamachejpa kay kutichiynin qhawachin uyarisqanta chaynamanjina usqayman paqtaywan mañaykuna warmikunapa kuyuykuna, warmipa allawkanrayku kuyuy ñawrasqa kamariykuna qhawarichikurqanku kajllukunapi kallpawan kuyuspanku. Uj Jatunsuyu Kamachej kayllapi, munasqapunikunata uyapaj, kuskachan ruwaykunawan yanapan llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runakuna yaykunmanku qollqeyupay allawkakunaman, runawakinakukuna yachaykawsaypiwan, chaynapi, munayruwayta sayarichinapaj mana qaqchay chawpinpi kawsakunapaj.

Llank'ayninchej jatun Rikunapuni kamachiy yachay yachasqakunata ujman kutichiy chay paqtaywan mañakuykunata, jatunyachiy rejsipaytaj warmikunapa ñawraykunapiwan allawkankunata tituypi uyapaypiwan llika awa qaqchaykunata ujman kutichiyta munanku runakunapa imayna kasqankuta.

Suyuntin Wakichiywan Ruway Llika awa Qaqchaykuna awqachay iskay waranqa iskay chunka iskayniyoj - Iskay waranqa iskay chunka iskayniyoj watakunapi, aripuni nirqayku sayachiyta takyachiytawan imaymana kamachinapaj yachaykunata kasunakunatawan llika awa imarayku qaqchaykunapa chawpinman chayachiyta. Tukuymanta rimaspa chawpichasqamantawan –tituypaj, yanapay, paqtayman yaykuyta kallpachachiyta jatalliytawan llika awa imarayku qaqchaykunamanta- karuchakunchej chayllapunimanta imatapis allinpajpuni ruwaspa llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runakuna kikillanku imayna kawsay munasqankuta sayarichinankupaj.

Imayna ruwakun uj sutichaykunawan sasakipukuna runawakikuna ruwakuykunapi, llika awa imarayku qaqchaykuna patara, juñun ujniraj qaqchaykunata kikinpunichiyta munanchejpuni, rejsiyta imaynakasqanmantawan, llika awa sayayninmanta qallarispachu. Munasqapuni allinta qhawana imayna tinkuchinakunku ujniraj qaqchaywan mastarikunku suyu jallpankupi runakuna imayna kawsasqankupiwan.

Kay rejsichiy, kay rimariykuna sayarichiyta imamunan, ancha manchachikuj lika awa qaqchaykunamanta unachachiyta, runakunawan yanapana rimanapaj uyapayanapajtaj churanataj tukuykunapaj cheqaj iñisqa willakuykunata, chawpi sasakipumanta allichayta munanchejpuni aswan kajninpuni runajuñuta sayarichinapaj, tukuy warmikuna, tukuy pipis tukuy qharikunapiwan mana qaqchaykunapa chawpinpi ñakarispa kawsakusunchej.

Josefina Kelly Neila

Secretaria de Políticas contra la Violencia por Razones de Género

Imataj llika awa imarayku qaqchaykuna

Llika awa imarayku qaqchaykuna kallpachasqa tinkisqakuna rejsichiynin kanku ñawpamanta wakllisqa llika awapura. Kay imayna kasqan qhawachin runawakinaku sasachaytajina, yachaykawsay kamachiy yachaytawan. Niyqa, llika awa imarayku qaqchaykunamanta rimaspaqa mana ujllamantachu rimanchej, yanamanta uqtaq ayllu ukhumanta, ichaqa warmi runawakinaku sullkachaymanta, warmitataj khuyajkunamanta, kikinkajllata khuyajkunamanta, imayna miranayoj urwanakujkunamanta, miranantikrasqa, pantanapachayojkunamanta, chawpisqa miranayojkunamanta, mana iskaychasqakunamanta, kikinkayninkuna mana kasuna ujnirajmiranakunawan (LGBTI+) sutichakusqanku llika awa sinrupiwan miranamanta kamachiy yachaypi, kikin kasqanmanjinata tarirqa kunan kawsaymanta willakuypi.

Chayrayku, llika awa imarayku qaqchaykuna wakin qharikunapa qaqchay ruwasqankuchu wakin warmikunamanwan LGBTI+, ichaqa kayninchinku runawakinakuna kawsanapi kasunapaj jina. Allinpaj rejsichikunku ñawraykuna ujniraj qaqchaykuna –chuyachasqa iskay chunka sojtayoj waranqa. tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimipi Tukuy Jatalliy Titunapaj, Jayratay Qarqoytaj Warmikunaman Qaqchaywan awqachayta maypi chaypi runamasinkunawan tupasqanpi (ñawpajman: Warmikunata tukuypi Jatalliy Apusimi)[1]– munanapuni yuyarina ukumanta paqhariyninta unanchanapaj, kallpachasqakuna atinapanakunawan allinyachinapaj.

Llika awamanta wakllichiykunaqa imayna ruwaypa runajuñuypa wakichisqan ima pataramanjina seqechan runajuñu tinkiykunata, kamachiy yachaykuna, yachaykuna, qollqe yupaywan pachakasqanta: qharilla kamachiy. Kay imayna ruway ñitin, sullkachan warmikunatawan LGBTI+ kiwiqan paykunaman awqachay qaqchayqa aswan chuyapuni kay kiwiqachiymanta.

Llika awakunapa patara tinkichinakuynin aswan chay ujkunaman jawanchakun, yupaychaspantaj kamachikuj ujniraj kitikunapi runawakinaku sinrupi runakunapa kawsayninmanta. Chayrayku tukuy kasqan uqtaq qonqay awqaychan kawsayta, munasqakayninta, sumayta, tukuy yuyay kamayninta, uku, qollqe yupayta, kapujninta, runa waqaychay warmikunapatawan +LGBTI+ nisqa llika awa imarayku qaqchay.

Chaynallataj, llika awa imarayku qaqchaykuna unanchasqa kananku tukuy imaynakasqanjina, sapanchasqapurata yupaychaspa, nisqa, llika awa chinpachiy uj patachasqakunawan, watayupaynin, sapajchasqa runajuñuy, mirana imayna kay munay, kikinkay, mana atij, mitmaj kasqan, ñawpaj ayllukunamanta kasqan, purunmanta, wisqasqa kasqan, imakunapiwan. Sapajchasqa llika awa imarayku qaqchaykuna wakinwan uqtaq kay patarakuna, yapajchan imayna kaykuna kiriychasqata tiksichej jatunyaymanpuni kamachiy yachay yachasqakunata tukuypunichanapaj.

---

[1] Apusimi yupana 26.485 “de Protección Integral para Prevenir, Sancionar y Erradicar la Violencia contra las Mujeres en los Ámbitos en que Desarrollen sus Relaciones Interpersonales” nisqan. Kaypi kashan: http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/150000-154999/152155/texact.htm

Llika awa imarayku qaqchaykunamanta ikukuna

Ujniraj qhellqajkuna unancharqanku llika awa imarayku qaqchaykunamanta. Maskasqankuwan qhawarisqanku sasachaymanta yaykunapaj punkujina chaymanta ruwanata unanchanapajwan ujniraj sayayninkunamanta.

Monserrat Sagot
"Estrategias para enfrentar la violencia contra las mujeres", 2008.

"Warmikunaman qaqchay awqachay sayarichin imayna ruwaypi llika awa ñitiypi. Mana qaqchayllachu aswan allinpuni warmikunata qhawanapaj, ichaqa aswan nanachikuj ñitinapajtaj sullkachanapajwan. Warmikunapa qharikunapiwan wakichikun patarapijina qharikuna aswan runajuñunapa allin kapujninkunata warmikunatawan qhawanku. Ashka yuyayjapiykunata takyachej kanku, allinkawsaykuna, kamachiy yachaykuna, qollqeyupaykunawan apusimikuna qharikuna warmikunata kamachinanpaj. Ichapas kay takyachijkuna ujmanchakunku ñawpaj willakuywan yachaykawsaypiwan, qaqchaywan manchachiy yanapantaj mastarichintaj chay apulliyta atipanapaj".

María Pía Ceballos y Natalia Gil
"Furia travesti entre fronteras, la comunidad de las diferencias", 2018.

"Kawsayniyku mana kasunchu tukuy apusimi kamachiykunata, mana kasuspa chawpin kamachiykunata kasunakunata tinkispa sapan ukhu jasutinkunata runarunata ukhuta qhawapayan: ujniraj miranayojwan urwajcis-normada miranamanta. Chay mana nisqawan tukuy atipaypa qenqosqankunaman, imayna ruwaywan jawcha rikuchikuy wañuywan. Chay mana niy chinpanakun ujnirajkuna ñitiywan, ñawpallajtamanta kaywan runa masichakuy taqawan, tukuy kallpachakun, pantanapachayojwañuchiykuna/miranantikrasqawañuchiykunapiwan upaychaykuna qhawaynin. Pantanapachayoj kay, ñawpallajta runa kay, wajcha kay, kikinpa ukhunta rantikuspa kawsan, kinsa chunka qanchisniyoj watanpi wañukurqa yarqaymanta, chiriwan, kustawuwan, sipisqa, kikin wañuchikuspa. Chayna wañuyku sapajchasqa kawsayniyku ujnirajkaypi sayapakusqanrayku, toqosqa saywakuna kasunakunapaj ruwakuykunapi".

Monique Wittig
"El pensamiento Heterosexual", 1992.

"Ujniraj miranamanta yuyayjapiy, yachaykawsayninchejpi ruwan penqachiyjina, imaynapi sasachayta pakan runawakinaku kawsaypi qharikunata warmikunatawan imayna kasqankumanta. Qhari/warmi; orqo/china patarakuna kanku mujmichinapaj qollqeyupaypi, kamachiy yachaypi yuyayjapiypiwan".

Jawanta sutichana qhawachinapaj

Jawanmanta sutichasqa qaqchaykuna qawarichikunku sapajchasqa patarachin yaykuchispa uqtaq qarqospa. qhawarinapaj, sutichasqa ruwasqakuna uqtaq runakuna. Chayrayku aswan allinpuni karqa rimanakuy maykama patarakunata sutinchanapaj unanchanapajwan llika awa imarayku qaqchaykunata.

Jatunsuyunchejpi, chay jawanmanta sutichaykuna ujmankutirqanku: ayllu qaqchay, warmikunaman awqa qaqchay, llika awa qaqchay, llika awarayku qaqchaykuna, llika awa imarayku qaqchaykuna. Tukuy paykuna, kuskachakurqanku jatunsuyu kitipi kunanchachisqankunawan apusimi kamachiykuna, wakichiykuna runapaj kamachiy yachaykunapiwan.

Ujman kutiriykuna paqharirqanku kitipi llajtawan kamachiykuna atipanakuykuna

kicharikujtinku, warmikunaman awqachay qaqchaykuna chawpichasqa karqa warmipa allawkanrayku kuyuykuna wakichiyninkunapitaj suyusuyu kamarisqakunapi runapa allawkankunapa, tukuy suyupi runapaj kamachiy yachaykunapa tukuy jatunsuyuntinkama.

Waranqa jisqon pachaj jisqon chunka iskayniyoj watapi Warmipa Jatunsuyuntinpaj Kunawa sayarisqanmanta qallarirqa llika awa imayna kasqan qhaway. Chaymanta paqtay qhellqayoj munaypuni jatunsuyu kamachej tituchiy warmikunaman awqay qaqchaykunata. Kay ruwaykuna yanapasqa karqa paqtay qhellqa allichaywan yaykuchirqa paqtay qhellqa patarawan ujniraj runa llawkankunamanta suyupura rimanakuykunapi. Suticharina; Rimanakuy tukuy imaymana Warmikunaman awqachay Sapajchayta Chinkachinapaj Juñusqa jatunsuyukunapa (CEDAW) Rimanakuy Americana Runakunapa Allawkankunamanta. Kay suti qhellqaman yapakun Interamericana Rimanakuy Tituchinapaj, Jayratanapaj Warmi Qaqchayta Qarqonapaj (Belém do Pará Rimanakuy), sutinchasqa qhellqa kunankama suyupaqtayqhellqa mana patarayoj.

Kay apusimi kamaqe ujmanyachiykuna tukuy jatunsuyupi yanaparqa juchuy suyukuna kamachejkunata chuyawillayta paqharichinankupaj apusimikunata kamachinankupaj qaqchay tituchiyta aypanapaj.

Iskay waranqa jisqonniyoj watapi, iskay chunka sojtayoj waranqa, tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimi kamachisqa, Warmikunata Tukuypi Jatalliy jukmanyachirqa warmikunaman qaqchaykunawan awqachay rikuriyta, chuyasqa yaykuchiyta tukuypi jatalliy yuyaymanata, imaymana ujniraj qaqchaykunamanta uyarisqa warmikuna ñakarisqankumanta ayllun ukhupi chaynallataj runaruna qayllanpipis.

Suyu apusimi kamaqe kallpanmanta kallpacharqanku aswan allin yuyayjapiykunata llika awa qaqchaykunamanta jatunsuyunchejpi rimanapaj: Titichiy Apusimi Kamachiywan Runakuna Qhatuymanta Arpankunaman Yanapaytawan, aswan allichaspa jatunyachiykunamanta runawañuchiykunata ichachus llika awa qaqchaywan, llika awata chejniy, mirana imayna kay munay uqtaq kikin kay llika awan uj kajkunapiwan.

Llika awa imarayku qaqchaykuna: iskay chunka sojtayoj waranqa, tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj apusimi warmikunata tukuypi jatalliy

Iskay chunka sojtayoj waranqa, tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimi Warmikunata Tukuypi Jatalliy, iskay waranqa jisqonniyoj watapi Kamachisqa, saywa Kamachisqa, ñawpajman titukachiy, yanapaywan rimariy llika awa imarayku ruwachej qaqchaykunamanta.

Apusimi allinta warmikunata sutichan, llika awa imarayku ruwachej qaqchaykuna sasakipu aswan miqasqa ichaqa Iskay chunka sojtayoj waranqa, qanchis pachaj tawa chunka kinsayoj Apusimi kanchachisqanta pi kay llika awapata unanchana ruwasqakawsay LGBTI+ kuyuykuna qespichisqan ashka kawsaykunapa allawkankunamanta rimarinapaj qaqchaykuna pi kaykuna llika awa tantasqaman chayachisqa.

Kay Apusimi ujnachirqa llika awa imarayku qaqchaykunamanta rimanapaj, uj ñeqeta aswan tukuyninpi rimarichirqa. Ñawpaj kamachej iskay chunka tawayoj waranqa, tawa pachaj chunka qanchisniyoj Apusimi Ayllumasi Qaqchaymanta Jatalliy, wasipi kawsayllamantapuni kamachirqa mana rimarirqachu runakunapa pi kasqanmanta chay imayna kasqankumanta.

Warmikunata Tukuypi Jatalliy Apusimi mirarachisqa karqa Convención de Belem do Pará[2] kamachinkuna nisqanjina, wichachiytawan:

> *"a) Tukuy kawsaypi warmikuna qharikuna sapajchanakuyta chinkachina; b) Warmikunapa allawkan mana qaqchaywan kawsaypi kawsakunanpaj; c) Imayna allin kay tituchinapaj llanpuchinapaj, mirarachinapajwan jorqonapaj sapajchayta warmikunata qaqchay mayqen imanisqankuta kitikunapi; d) Runakunapaj kamachiy yachayta qespichinapaj sayarichisqapura warmikunaman awaqay qaqchay; e) Waki runa yachasqa pachakayta kuyuchin takyachin llika awa mana kasqan kaywan warmikunaman kallpawan kamakuy; f) Qaqchayta ñakarij warmikuna paqtachayman yaykunankupaj; g) qaqchay ñakarij warmikunata tukuy yanapana jatun suyu ruwasqa runapa kajninkuna kitikunapi imapas ruwasqankupi wakichiykunapi warmikunapaq ichachus qaqchaymanta kamanasaqa yanapakuykuna".*

Tawa yupana apusimi phatsinpi jatunpi chuyachin yuyaymanata warmikunaman qaqchaywan awqachaymanta:

> *"tukuy kasqan, ruway uqtaq mana ruway, sispasqa uqtaq mana sispasqa jamuwan, tukuy runarunapa qayllanpi sapallanpaj kitipipas, wakllisqa tinkinakuy atipaywan, kawsayninta nanachin, munay ruwayninta, sumayninta, tukuy ukhunta, yuyay kamayta, mirana, qollqeyupay uqtaq runapa kajninta, chaynallataj sapallan waqaychayninta. Unanchasqataj Jatunsuyu kamachej ruwasqan uqtaq kamachisqankunapa ruwasqanku".*

Rimanchej "tukuy kasqanmanta" llika awa imarayku qaqchaykuna qawachikun ashka ruwaymanta ancha ujnirajkunawan. Kajllupi ukhuykumanta rimaykuna kasqanmanta, sanchaykuna rakiwanku uqtaq karuchachiwanku uj runakunamanta, qapariykuna, rimaykuna kikinkallpachakuyta kiriyta munanku, siminakuypi imakunatapas pakiyta, mancharichiykuna, tanqaykuna, takaykunawan aswan ashka sonqonisqankuna sapsisqa paqarinku: wakllisqa kayninkuna patarakunapas qharilla kamachisqan imaynaruwaypi.

Llika awa imarayku qaqchaykuna imayna kaykunamanta

Llika awa imarayku qaqchaykuna jinapuni imaynaruwana ruwaypuni runakuna allawkankunata pakichejtaj tiksi munasqa ruwaykuna nanachin warmikunatawan LGBTI+. Chay qaqchaykuna mana ukhu maqayllachu, ichaqa chuyachisqan chajruchin imaymana qaqchaykunata yumay kamayta, miranamanta, qollqeyupayta, kajchij, willapakuytawan kamachiy yachaytawan.

[2] Astawan yachanapaq ñawichay Anexo normativo nisqanta.

Chayna cheqapchasqapi, Iskay chunka sojtayoj waranqa, tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimi, phishqa phatminpi sutichan sojta imaymana warmikunaman qaqchaykunawan awqachay:

Ukhuta qaqchay

Runapa ukhunta qaqchaywan awqachispa nanachisqanta qhawachin, chirmachin uqtaq chikichiymantataj imaymana chejnikuywan tukuy ukhunta nanachinman.

Sandra ashka wataña sawachasqa. Uj punch'aypi sapsi mikhunawasipi warmi masinman willasqa weqawninpi ancha nanaymanta. Marta nisqa "qhawasaj ichachus wajtakurqunki", remeranta qenpikujtin kullirisqakunata rikusqa.

Sandra ashka wataña sawachasqa. Uj punch'aypi sapsi mikhunawasipi warmi masinman willasqa weqawninpi ancha nanaymanta. Marta nisqa "qhawasaj ichachus wajtakurqunki", remeranta qenpikujtin kullirisqakunata rikusqa.

Yuyay kamay qaqchay

Qaqchay yuyayninta chirmachin kikin kallpachakuyninta pisiyachin, chirmachin chaqochin sapallan wiñayninta uqtaq saruchan uqtaq ima ruwaykunata maskan, iñiykunatawan qhawayta munan, manchachispa, qatikachaspa, yanqa chejnikuspa, tapkaspa, saruchaspa, mana sumaychaspa, pusaykachaspa, sapajchaspa. Juchachaypas chajrukun, chaykuska qhaway, kasuna munaypuni, kumuykachachiy, rimanata jarkay, qatipayay, kamiy, mana rimapay, qonqay, ancha sanchay, willaywan manchachiy, penqachiy, runakallpa suwakuywan purikuy allawka saywachay uqtaq imapas allinkay yuyay kamaynintawan kikin imayna kay munasqantapis nanachin.

Marcia iskay chunka kinsa watayoj, iskay chunka sojta watayoj yoqalla yananwan uywanakunku. -Pay waykujtin-, sapa chawpipunch'aypi tuta mikhunapa waynan willan maman aswan allin waykusqanmanta, ichaqa aswan anchataraj yachanña nin. Marcia wasimanta jawapi llank'ayta munan, ichaqa waynan yuyachin mana allin kajnin kasqanta –wirasapa nin- manataj yuyaysapachu llank'ayta yachananpaj. Nintaj, mana penqachikunanpaj, aswan allin, wasillata pichachun, allichachun.

Miranamanta qaqchay

Kay llika awa qaqchay, yuyachikun ima ruwaykunapis tukuy imakunawan kirichiyta -ichachus manachus miranaman yaykuchisqa- warmikunapawan LGBTI+ allawkanta kikinmanta nisqanta mirana kawsayninmanta icha mirakuyninta manchachiykunawan jarkaspa, kallpawan icha piñapayaspa, sawachay ukhunpi chantayta icha uj rejsinakuykunapi icha aylluchakuypi, kuskakawsay kachunpas manapas, chaynataj kallpachasqa ñukikawsaypi, runakallpan suwakuypi, uywaruna kaypi, qatikachaypi, miranawan munasqa ruwaypiwan runayasqakunata qhatuypiwan.

Romina anchapuni llakisqa qosan Pablota amin. Jatunyachaywasipi yachaqay qallarisqanmanta qosan anchata sanchan. Pay piñakun tutapi mana sawkayta munajtin mayqen yachaymunajmasinwanchá kashan nispa nin. Ñawpaj tutapis nisqa, mana sawkayta munajtinqa qollqeta mana qonqachu wawakunapa mikhuyninpaj.

Qollqe yupana kapujninpiwan qaqchay

Kay qaqchay munan imakaj qollqeyupaykunata uqtaq kapujninkuna qhawapayayta warmikunapatawan LGBTI+ awqakuj: uytukun uqtaq kapujninkunata qhawapayan, japikun, chaqen uqtaq imankunata apakun, kikin qhellqachasqata, kapujninkunata, qollqeta, ujkunatawan; allin kawsakunanta pisichachin qollqeyupay kapujninta qhawapayan, uqtaq pisi qollqeta chaskin chaynakajllataña ruwasqanmanta.

Diana tawa chunka sojta watayoj tawa wawanpa tatanwan tiyan. Qollqeta chaskin AUH nisqanta, sapa killa qhellqan wawankuna munasqankuta rantinanpaj. Qosanwan kuskapuni asuykunku chay cajero nisqaman, mañan maykaj tukuy chaninta, paymantaqa, pay wakichiyta mana yachanchu. Iskay wataña, Diana mana yupaychanchu chay qollqeta.

Rikuchisqa qaqchay

Ancha rejsisqa kayninpuniwan qhawachikun, willanakunawan, allinpaj kajkunawan, chinpukunawan atipayta mirachinku, wakllichiyta sapajchaytawan runajuñu tinkuykunapi, warmikinatawan KGBTI+ runajuñupi sullkachayta jinakajchachinku.

María kinsa qhari llank'ajmasinwan llank'anamanta tantanakuypi kashasqa, iskay watanapi rimasqanku, ujnirajkunamanta rimasqanku, tukujtinkuña, ujnin llank'ajmasin nisqa "allin, kinsanchej uyanakuspaqa, qhellqananchej". tantakuy simiqhellqa apamusqankupi kinsan qharikunallapa sutinkuna kasqa.

Kamachinapaj yachay qaqchay

Kayna qaqchay pisichayta, chusajchayta, jarkayta, sasachayta munan uqtaq juchuychayta warmikunapatawan LGBTI+, kawsana kamachiy yachaypi ujllawakunankuta allawkankunata kirichan, mana qaqchaykunawan ichachus allawkan runapaj ruwaykunapi kamachiy yachaypi qharikunawan kuska ruwaysinanta.

Yachachejwarmi Inés, yachaywasipi yachachiyta qallarisqanmanta llank'ay masichuyta ruwaysin, tatakunapuratananman ujllawakuntaj. Kamachejkunata musujchachinapaj yachachejwarmikuna llallinakuyta munasqanku. Akllaypaj tantanakuj, warmikunalla kankichej nispan amanirqa.

Ta ihi articulo Sojta yupana apusimi phatmipi ujniraj **imayna ruwaykunata qhawachikun warmikunata qaqchaykunawan awqachay LGBTI+** maypi chaypi kitikunapi:

Aylluwasipi qaqchay

Tantasqa ayllupi ujnin ruwasqan, maypipis chaypipis ruwakusqan, sumayta chirmaj, allinkayta, tukuy ukhuta, yuyay kamayta, miranamanta, qollqe yupana uqtaq runapa kapujninta, munasqan ruwananta, munaspa miraytawan warmikunapawan LGBTI+. Tantasqa ayllu kasqanta unanchakun yawarmasipi paqarisqanta, yawarmasin kasqan uqtaq khuyanakusqa, sawachasqapi, kuska kawsaykunawan yanachasqakuna uqtaq waynachasqa. Uywanakujkunata uqtaq rakinakusqakunata, ichaqa mana mañaychu uywanakuy.

Emilia llank'an tiyan quinta nisqapi, iskay pipis wawankunawan suqnan Carlospiwan. Emiliapa pipis wanrankuna mana Carlospa churinchu, sapa kuti tatanku maskaj jamujtin, Carlos nin "imachus kanman" imayna qhawanakusqankupi turyaspa ruwanku. Llallisqa junqaquta, wanrakuna tatankuwan rikujtinku, Carlos qaparispa punku jaytayta qallarisqa. Emilia asuykusqa qasichachinanpaj, Carlos wasimanta jawaman tanqarqa, panpaman chuqaykuspa, punkuta wisqasqa qaparispa nisqa musujmanta amapuni yaykunanpaj, payta wawankunatawan aswan manapuni qhawayta unasqachu.

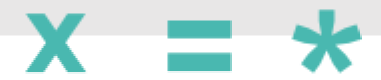
Sayarichisqapi qaqchay

Purichejkunapa, kamayojkunapa, llank'ajkunapawan kamachej rantikunapa ruwasqanku mayqen kamarisqapa, runaruna sayasqapa, qepachej, jarkachej uqtaq sasachej warmikunatawan LGBTI+ runaruna kamachej yachachiykunaman yaykunankupaj allawkankunata kamachakunankuta. Kajmasi yachanapaj yachaykunapi, llank'aj masicha kusqakunapi, jatunllank'ay kamachinakunapi, pujllaykunapiwan runakayjuñusqarunapi.

Rocío qhellqachachikuyta munan tutapi iskay ñeqe yachaqayta tukunanpaj. Ancha kusikusqa khuyaymasin warmi nisqa kamayojkay qhellqawan jatunyachaywasipi yachaqanman. Pay janpikamayoj kaywan mosqosqapuni. Ichaqa yachaywasipi DNI (Sutin qhellqachasqata) mana uyasqankuchu sutinqa Pablo nispanku. Yachaywasi umallej nirqa "kaypi qanjina runawan sasakipukunata mana munaykuchu".

Sayarichisqapi qaqchay pantanapachayoj miranantikrasqatawan awqachay aswan allinta maskaparqa willakuypi “Pillpintukunapa Kawsaytijray” (2016), qhellqasqa rejsichirqa imayna maykaj miranantikrasqa kasqankumanta Jatunllajta Munayniyoj Buenos Airespi Llika Awa Wakichiypa Sapajchasqa Miranapa qhellqasqan, Fundación Divino Tesoro y el Bachillerato Popular Trans Mocha Celis. Kitikunapi qaqchaykuna rejsisqa, kajllu kitipi aswan ancha qaqchaykuna qhawachikunku 89,3% pantanapachayojkuna miranantikrasqa warmikuna tapusqa. Tuqrina wasikunata rejsichinku 40,9% tapupasqa runakuna, kinsa ñeqepi yachaywasita rejsichinku 32,1%. Uj sayarichisqakunapis sutichasqa karqanku, runaruna kamachina wasikunapi 20,3%, janpinawasikunapi 18,2%. Chaynallataj, wataywasikuna aswan ancha sayarichisqa qaqchay warmikunamanwan LGBTI+ awqachanku[3].

Llank’ana qaqchay

Warmikunatawan LGBTI+ sapajchaj runaruna llank’anapi uqtaq sapallankunapaj kitikunapi jarkantaj llank’anaman yaykunanta, llank’aypaj rimanakuyta, wichariyta, kikinpi takyanapaj, runajkayninta, mamakayninta, watayupayninta, imayna ukhun kasqanta uqtaq wijsayojchu kasqanta tapuchin. Llika awa imarayku qaqchaytaj llank’anapi kaqlla ruwasqankumanta pakin allawkanta kaqlla payllay chaskinanta. Chaynallataj, chaykuska yuyay kamaywan yanqa chejnikuy ujninkaj pipis llank’ajta llank’aymanta qarqochinanrayku.

---

[3] Chay jinallapi, uyñipanasqa kamanakunaqa ruwaypi sayarichisqa qaqchayta jasachayta atinku. Chayrayku, MMGyD nisqa Secretaría de Seguridad de la Nación nisqawan ruwarqanku kayta: “Seqekuna wakichinapaq sapajchaq kasunakunata tunpaq ‘cis’ runakunata, warmikunata, miranantikrasqakunata, tijrapachayojkunatawan Argentinaq contravencional nisqapis, juchakunajpis, kawsanakupis apukamay juñukankunapi” tijtutanapaq ruwanapaq yachasqa kamachiy yachaykunata willanapaq juchuy suyuq maypikasqankunaq kasunanta jamuq ruwakipakunamanta, ruwanakunawan llojsispa jawasuyuntinwan suyupura rimanakuykunamanta, Argentina suyu chaykunata rimarikuspapis Kaypi kashan: https://www.argentina.gob.ar/noticias/presentamos-los-lineamientos-para-la-adecuacion-de-normativas-discriminatorias-que

Celeste (Anqasi) iskay chunka uj watayoj, chayraj llank'ayman yaykurqa. Ñawpaqe llank'ay qallariynin kasqa, llank'anapaj rakij umallej qhawajtaj, miranantikrasqa warmi kasqanta yacharqun. Llank'ananpaj rimasqan watanapi, mana allintachu rimasqa, wasu runa kasqa miranamanta rimapayasqa, paypa imayna kawsayninmanta tapusqa.

Munayniyoj kay miranapaj awqachay qaqchay

Warmikunapawan uj runakunapa wijsayojkunapa allawkanta kirin munasqan ruwayta juntajkaywan yupana wijsayakuyta uqtaq chawpichaspa paqariykunata, iskay chunka phishqayoj waranqa, sojta pachaj qanchis chunka kinsayoj Apusimi cheqajchachiy Wakichiy Jatunsuyu Qali Miranawan Allinpajruway Churichay.

Irene jatunllajtapa runapaj janpinawasipi janpichikun, uj iskay qepa p'unchayta warmimiranankamayojninta willuymanta tapurqa. Janpikamayoj nisqa ancha imillaraj kanki, uj yanawanqa ichapas payqa churiyoj kayta munanman.Payqa nisqa chay imayna ruway qolluchiyta munasqa, ichaqa warmimiranankamayoj panqapi qhellqasqa, sellusqa, chaymanta qosanpa qhellqasqan apulliwan kutimunanpaj.

Warmijanpij qaqchay

Warmikunapa uhkunta mirana ruwakuykunapi uj wijsayoj runakunapa kamachiy, manarunatajina qhawarispa ruway, janpiykunawan munasqa ruway onqochaypiwan jinakaj ruwakuykunata, iskay chunka phishqayoj waranqa, jisqon pachaj iskay chunka jisqonniyoj Apusimi cheqajchasqanmanjina.

Fátima kinsa chunka watayoj tawa warmi wawayoj iskay paqharirqanku wijsata llikispa. Warmi ñuñupitin chunka ujnin killayoj. Wachakunanpaj, janpinawasiman yaykurqa ancha chintiywan yawarqasqataj. Mita onqochej warmi nisqa: "Qan uj kutitawan kaypi. Maykajtaj chunkayki wisqayta yachanki". Warmijanpij qhari janpikamayoj qaqcharqa wijsayoj kaspan mana qatallikusqanmanta nisqataj "llupiy wawa tariyta mana atipaj warmikuna kanku qankunataj conejakunajina aswan tinichasqakunawan wachaj jamunkichej".

Warmipajanpikamayoj Qaqchay Rikunapaj warmipura juñunakusqapa Casildakuna Yupachirqa wachakuy/wijsata llikispa janpinamanta iskay waranqa chunka phishqayoj – sojtayoj watakunapi, warmijanpikamayoj qaqchayta yupanapaj Warmikunata Tukuypi Jatalliy Apusimi, Iñisqa Wachakuy Apusimipiwan. Tawa waranqa jisqon pachaj kinsa chunka jisqonniyoj paqariykunamanta tapuykachay ruwasqa, willakurqa:

- **Chunka warmimanta kinsantaj, wijsayoj uj runakunata nisqanku paykunachu pipis uqtaq wawankunachu maqllupi kasqankuta.**
- **Qanchis chunkamanta, wachakuypi munasqanman mana kuyusqachu.**
- **Tawa chunka warmimanta uj wijsayoj runakunataj wijsata llikispa wachakuypi mana kuskachasqa karqanku.**
- **Qanchis chunka warmimanta uj wijsayoj runakunata chay bolsa nisqanta llikirurqanku.**
- **Qanchis chunka warmimanta uj wijsayoj runakunataj mana yachankuchu wawankunawan ima ruwasqankuta, ariniyninta mana mañasqankuchu.**

Willapakuy qaqchay

Ruwasqata rejsichiy uqtaq yachapayasqa willachiykunatawan rikchaykunatawan mastariy, imaymana juñusqa willanakujwan warmikunatawan LGBTI+ runakallpan suwakuyta kuyuchej uqtaq rikchayninkunata, piñachin, kasqan sarun, sapajchan, chankachan, ullpuchin uqtaq sumayninta awqachin, chaynallataj willachiykunawan rikchariykunatawan penqay ruwaypi qawachinqa, wakllisqa qhawayta chaninchan uqtaq paqarichin rikuchej runajuñusqa waklli mirachijkunata uqtaq llika awa qaqchaykuna paqarichejkunata.

Tukuy jatunsuyupi sapa p'unchay qhellqasqapi willakun manaña tuqrikaj warmita japisqamanta Laura sutiyojta, ashka awtukuna suwajtajina. Chay willanapi yachachikun imayna chay warmi kasqanmantawan qallariy rikchayninpi qawakun mamaqocha patanpi yaqa qalapitilla qhellqasqawan kuskachasqa paymanta nijta "mirana tuqri kamayoj warmi".

Runaruna kitipi qaqchay

Warmikunatawan LGBTI+ awqachay uj uqtaq ashka runakuna runaqayllan kitikunapi uqtaq runaqayllaman yaykuna, apaykachajkunaman uqtaq qhatukunaman, imaymana kasqankunawan uqtaq rimaykunawan uqtaq mana rimaykunawan miranamanta, kirichanman sumayninta, tukuy ukhunta, munasqa ruwayta, munasqan purinanta icha/uqtaq paqarichinman yanqa kaminakuyta uqtaq piñachikuyta.

Miranantikrasqa imilla Martina, warmi khuyaymasin Noewan tukuy sukhapi Camipa wasinman yachaqaj rinku. Qepa junqakunapi wasimasin juñusqa yoqallakuna muyunapi sayaspanku jarkanku. Qaynap'unchay, jinaspa ujnin yoqalla Martinata kamirqa chaymanta laptay munasqanta nisqa warmichus kasqanta yachananpaj.

Runaruna qayllanpi kamachiy yachay qaqchay

Imarayku llika awapi tiksichisqa, mancharichispa, yanqa chejnispa, pallqochay, mana chaninchaspa, qatispa, mapaschaspa, jarkan uqtaq saywaspa kikinpa kawsay kamachiy yachayta qespichinanta uqtaq kamachiy yachay allawkakuna ruwanakunaman yaykuyta, warmikunawan LGBTI+ kamachiy yachayman kikinchayta awqachinqa icha/uqtaq kamachiy yachay ruwananta pisikallpachaspa uqtaq kamachinapaj ruwananta, maypi chaypi runaqayllanpi kamachinapaj kawsaypi, jatunsuyu juñusqakuna, akllana kitikunapi, kamachiy yachay munajkuna, runawakinaku juñusqakuna, llank'ay masichakusqakunataj imayna willanata mastarichijkuna, ujkunapiwan.

Marta umallin kusmanqopi qhatukunapi mikhuna maskayta, qosqankuta kinsan mikhunawasiman rakinapaj juñusqa juchuy llajta yanapasqanpi. ujninpi pay waykun wakinkunata qhawan, yachanpuni maykaj runakuna risqanta, maykaj chuwa mikhuna mana kasqanta, mayqen p'unchaypi aychawan mikhunaqora kasqanta tukuy llank'anata sapa mikhunawasipi warmikunawan wakichinku. Ichaqa kunan juchuy llajtakunapa umallejninkunata wajyarqa tantanakuyman sasachaykunamanta, runawakinakuna munaypunimanta rimanapaj, miraj onqoy ukupi mikhunamanta, wakichiyninpi qharikuna nirqanku paykuna rinankupaj, aswan allin paykuna jinalla llank'achunku mikhunawasikunapi.

Kamachiy yachay runaqayllanpi qaqchay jarkachintaj mana atichinchu warmikuna suyupa llank'ayman yaykunanta takyananta tukuy ima qaqchaykunawan (ukhu, mirana, yuyay kamay, qollqe kamasqa utaq chinpu). Chayman yapakun runa kawsay qepi ayllu ruwaykunapiwan paqtay. Chayrayku, runa qayllanpi ruwaysiy munaj warmikuna qawapayasqa kanku jinayachasqa qharikunallapaj kamachisqakuna qhellqasqa kasqanrayku.

Llika awa imarayku qaqchaykunata imayna rejsipana

Imaymana llika awa imarayku qaqchaykunamanta qepa qhellqasqapi rimarisqanchej unanchasqapuni, ukhu qaqchay, mirana munasqa ruway utaq mapaschaykuna. Ujkuna pisi cheqap kajkuna utaq mana qhawachisqachu qaqchaykunajina: miranamanta asichej, tukuyrikuqjina kaynin utaj kiwiqay utaq willakuyninkunata rejsichejkunapiwan tukuy ima willanakuypi.

Tukuy imayna qhawarina mana qhawarina kikinpura tinkinakunku aswan kallpachanku imarayku llika awa sapajchayta atiq kachintaj jinakajchintaj aswan cheqap kaj qaqchaykuna ruwakunanpaj. Chaynapi tukuy imakunapuni qhawasqa llika awa imarayku qaqchaykuna –warmiwañuchiy, pantanapachayoqta wañuchiy. miranantikrasqata wañuchiy– chuyachasqa runajuñuypa paqtay mirarachisqa, kikin pachapitaj, aswan ari michinku uj tukuy imayna qaqchaykuna chaqrukunku imayna ruway allin kaypaj, iñiykunawan kamachiykuna sapajchanku, warmikunatawan LGBTI+ ñitinkutaj qaqchankutaj.

Qharikunapa atipaynin warmikunawan LGBTI+ purin ancha saschasqa jamuwan. Ichaqa mana chaykuskachu kikinchanchej qaqchaytajina imapis ruwaykunata sapa p'unchay kawsayninchejpi ruwakunku, kaykuna tinkikunku aswan ancha ancha qaqchaykuna rejsichikunku.

Qatichiyman rikchay qhawasqanchej aswan allinta qhawarichiwanchej imayna phaqarinku, mana qhawasqapa jinakachisqapa tiksichisqawan qaqchaykuna ruwayta, ujniraj imayna aswan qhawasqa qaqchaykuna. Runasipiy, ukhu maqay, chankay, miranawan munasqaruway, qapariykuna, mapaskuna, kamiy. Urayninta, wakinpa mana qhawanan: ullpuchaykuna, Usuchiy, willaywan manchachiy sonqomillqoy, jucha, miranawan asichiy uqtaq chusajchay.

Pantanapachayjta wañuchiy

Warmita wañuchiy

Miranantikrasqata wañuchiy

RIKUKUQ

Ukhu maqay

Mirana munasqa ruway

Chankay

Qapariy

Kamiy

Manchachiy

SUTINCHASQA

MANA RIKUKUQ

Saruchay

Chanita qechuy

Usuchiy

Mana yuyay

Willaywan manchachiy sonqomillqoy

Juchachachiy

LAQHAPI

Miranawan asichiy

Qhawapayay

Miranawan willakuy

Qhawachikuyta jark'ay

Miranawan rimay

Chusajchay

Micromachismo nisqa

Sapa wata, tijsimuyjpi ashka waranqa runakuna arpana kanku ancha ancha qaqchaykunapa llika awa imarayku. Paykuna chayraj qhawachikuj ashka ruwaykuna ñawray manchana kajkuna chaninchasqa kanku sapa p'unchay kawsaypi runajuñu suyaykun, ichaqa, aswan wakin mana juchallikunachu, llika awarayku awqachakunku. Kay tukuy ima qaqchaykuna ñawparinku manchana kaj ancha ancha awqachaykunapaj, ichaqa Jayratay Apusimipi kikinchasqa kashan.

"Mana munanichu warmi khuyaymasiykikunawan ashka pachata kuska kanaykita, mana allin yachachiychu".

"Qan mana yachankichu ruwayta, ñoqa allichasaj".

"Chaynachu llojsinki. Wira kashanki chay pachawan pachakunaykipaj".

"Sutiyki Ariel, mana Rocíochu".

"Allin, qhawarisun pitaj umallinqa jatun llank'anawan allinlla rimanakunqa, Intip'unchay chutijaytaypi tukuchasunchej".

"Aswan allin wasipi qepakuy chayna pipis wawakunawan aswan kuska kanki ayllutawan qhawarinki".

Campaña Argentina Unida contra las Violencias de Género

Mana qhawasqa qaqchaykuna, chaykuna suyaykusqanchej kuskayachanchej sayarichinku imayna ruway sapajchaj utaq qonqan warmikunapawan LGBTI+ allawkankunata. Llika awa imarayku qaqchaykuna, yanqalla utaq chuyachasqa, qhawasqa mana qhawasqa, runakunapa kawsay puriyninta qepachintaj munayninta qechuntaj.

Jatunkuyuchiy Argentina Tantasqa Llika Awa Qaqchaykuna Awqachaypa suti yachanqa llika awapura aswan kuskachasqa runa kawsay tinkiykunata wicharichinanpaj, tukuy suyupi ruwaykunawan, aswan tukuy suyumanwan kitisqapuramanwan qhawachinapaj. Suyupacha llank'aywan, ruwasqa rejsichiykunawan, yachachiykunawan, tukuy ima qhawanata uyarinata mastarinapaj, jatun kuyuchiy suyunta qhawachikun pipis maypis tukuyta waqyastin yapakunankupaj aswan paqtasqa runajuñuta paqarichinapaj.

Pipis maypis yanapakuyta atisun munaypuni yachayta ujichinapaj allinlla kawsakunapaj mana qaqchakunata muchunapaj.

Jatunkuyuchiypa rimanakunanta chajnarayta atikun kaymanta:

Imamanta rimanchej "qallariy chinpukunamanta" nispanchej[4]

Qallariypi chinpukuna yanapakunku llika awa imarayku qaqchaykunata tarinapaj chaymanta aswan chiki ruwaykunata jarkanapaj kananpuni kasqanpi japirquspa.

Wakin kasukuykuna chay japiykunata ruwanapaj llika awa imarayku qaqchaykunata tituchinapaj uyarinapuni, tukuy kuskachachiy, kasqanpi willanakuy chatayta ruwanapaj, chikimanta yupaykunata yachaspa. Qatichiyman, pisillata chaykuna imaynakasqanmanta rimarisunchej.

Uyariy ruway

Uj runawan ñawpaj tinkuypi ichachus llika awa imarayku qaqchayta muchushanman chaynapiqa qapaj taripana kanqa kuskachanapuni chayna kasqanmanta llojsinanpaj.

Uyariy ruway ruwasqa tinkunaman waqyanapaj chaypi uyariykunapaj runa imayna kasqanmanta rimanapaj, takyasqa, iñiypiwan chaynasqapi rimarinman mana manchakuspa mana paqtachasqajinachu.

Chaynapiqa, aswan allin rimana mana penqachinapaj, runata manataj tapunachu imayna sutichana munasqanta, niyqa, mana kikin kasqanta nispa utaq llika awantawan runa sutijrantikunawan kikinchakusqanta iñispa.

Chaynallataj, kunanapuni mana "arpana" simita uyarichinapaj, imayna kasqanmanta mana chayna kasqanta mana nishan. Chaymanta, patarasqa imayna kasqantapuni qhawarichinman pipa llika awa qaqchaywan muchushajta.

Uyariy ruwasqa chay uj runa imayna kashasqamanta mana unanchanachu chaynapiqa qarqochikunman, mana munanmanchu aswan chiki kuskachayta tapkanman. Uj jamuwan jarkachiy mana munasqaman chayanapaj mana yachachinachu imayna ruwayta utaq imaynamantaj ruwasunchej ichaqa runawanqa rimanakuna munasqankunamantawan atipanankunamanta.

Uyariy ruwasqawanqa mana tukichinachu willakusqamanta. Aswan allin, tapuna kawsakuy willaymanta, muyurijninmanta, imaymanata ruwaspa ayllupura ichachus/utaq runajuñusqakunamanta, tinkiykunamantawan yanapaykunamanta runa willakun. Chaynajina, allinpuni aswan rikuna jaywaykachasqanta, runapa ukhun ima nisqanta qaqchaywan muchusqanta, allillamanta, mana munay nisqanta, upallasqanta ima iñispa.

---

[4] Kayqa orqhokusqa kay rimanamanta: "Guía de herramientas para la detección de señales tempranas de las violencias por motivos de género", Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación nisqanpa Mingeneros P'anqachaq Wasinmanta. Kaypi kashan: https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/guia_de_herramientas_para_la_deteccion_de_senales_tempranas_de_las_violencias_por_motivos_de_genero.pdf

Kuskachay

Sapa runapaj kuskachaytaqa tukuy jamuwan sayarin. Ichaqa ujniraj kanku sapa imayna kajkuna, winakuykunataqa ruwana kuskachasqa runa imayna kasqanta iñispa. Teqsipuni japina, yachachina ichachus/ujtaq sinkarpuna jatunsuyupa kamachejpa uj wakichisqakunawan, chaypaj yachana kunanchasqa willanawan kikinmanta.

Runakunata kuskachana imayna ruwaqay yuyay wakichiyninta ruwanqapuni kawsayninta, ukhunta, allinkayninta, imakunatawan ruwananpaj. Chay ruwaqayta qespichinanpaj aswan allinpuni kanqa runa takyachisqa kaspan, chaymanta iñiy tinkiy ukhunpi rejsichikunman kawsaynin willakuytawan qaqchaykunata rewqsipanapaj, chaymanjina musuj kawsay yuyay wakichiyninta sayarichinanpaj.

Chatay

Jinanchachinku tukuy runakuna llika awa qaqchaypi kajkuna, chataychanankupuni tuqriy kamayojman icha/uqtaq paqtachayman. Chaynapiqa, akllanapaj kanmantaj allawkajina, ichaqa mana ruwanapajpunichu.

Tuqriy kamayojman icha/utaq paqtachayman kikin runapuni chatanan, runapuni pin llika awa qaqchaypi kashaj uqtaq karqa. Kuskachajnin runakuna willananku imayna tukunanta chaynata ruwajtin.

Kasqanpipuni, chatayqa kuskachay aswan jatun imayna ruwanapaj llika awa imarayku qaqchaypi kaj runawan kuska sayarichinapaj.

Llika awapa imarayku qaqchaykunamanta paqariymanta willakuykuna

Paqariymanta willakuykuna llika awa qaqchaykunamanta llajta iñiykuna paqharichej aswan pachapi jina yachasqa. Aswan sasachasqa paqariymanta willakuykunawan mana allin iñiykuna jinalla kasqanwan mirachisqawan llika awa qaqchaykunamanta jinakajchachinku mana atinawan, ukhupi kajwan, ujmanyachin imaynakasqantawan kunanchachiyta atinapaj.

Uj pachallapitaj, llika awa qaqchaykunata jinayachasqa churanku sasachasqanku uj rejsisqa runa masichakuy taqapi, mana yachayniyoj kanku nispa uqtaq sapajchasqa ruwasqakunapi, mana sasachasqata unanchanapaj runaqayllanjina runakawsayjina (González Prado - Yanes, 2013).

Aswan yupaychasqa kay iñiykunamanta jamutay, tapukunataj kajninpi yachanapaj chaymanjina taqmanapaj. Pusaj paqariymanta willakuykuna aswan uyarisqakunamanta yachasunchej, allin willakuywan kuskata chulla chullata paskanapaj.

Uj yupana paqariy willakuy: "Imarayku qepakunku"

Warmikuna wasinkunamanta mana ripukunkuchu ichaqa aswan mana allinchu kashaspanku.

Qollqemanta kamachisqa kay, mana khuyakuy tinkiyniyoj japipakunapaj imayna sonqomillqoynin warmikuna qaqchaykuna chawpinpi kasqanku, ashka kutipi, imaraykukuna sasachachin qaqchayta paskanapaj.

Imaymana qaqchaykunata, musujmanta sutichasunchej, yuyay kamay qaqchayqa unayruwachin, Karuchachiy, juchachachiy, chaykuska qawapayay, kasukuy mañapayayta, upallallaruwayta, mana rimapayay uqtaq saqey onqochikun yuyay kamayta kikin jamutaynintawan.

Ashka kutikuna kay paqariy willakuy tinkuchin ujkunawan "mana ripunchu uywasqanqarayku" uqtaq "khuyaymasinkuna uqtaq ayllun mana khuyanchu" icha qollqemanta kamachisqa kay khuyaytaj "jucha" kanman llika awa qaqchaypi runapa kasqanpi.

Iskay yupana paqariy willakuy: “Ashka chataykuna pallqosqa kanku”

Warmikunaqa chataykunata ruwanku ñawpaj yanankunaman kajtajina kutichinankupaj uqtaq rakinakuypi taqanakuypitaj.

Kay paqariy willakuy aswan mirachisqa mana yupaychaspallachu mana nin, pallqo chataykunaqa manapuni jinaruwanachu, ichaqa mana rejsipanchu aswan sinchi chaniyoj chatay qespichiy: ayllu sasachaykuna, llankaymanta, Manchariy, tupqeykuna, maqaykuna, awqaj ruwanakunapuni sayarichisqa kutij arpanasqa.[5]

Kinsa yupana paqariy willakuy: “Ujkunapajpas ruwakun”

Ilika awa qaqchay chawpinpi kaj warmikuna imayna kasqankuqa: qasilla kanku, upallallaruwajkuna, pisi kikinkallpachakuj, mana qollqepaj llankapakuj, mana imayoj kasqan.

Mayqen warmipas llika awa qaqchay chawpinpi qawakunman. Mana qawakunchu warmipa aswan maqasqa kamisqa munajta. Kay unanchapakuy rikuchin kay chawpinpi kajkunata mana iñichachinchu pipis mana kajtapuni juntachajkunata.

Tawa yupana paqariy willakuy: “Pipis wawankunarayku ruwachun”

Wawayoj kaspankuqa, aswan allin chipuchipuchinanku.

Mana qaqchaykuna chawpinpi kawsay runapa allawkanpuni, jatallichinapuni pin llika awa imarayku qaqchay chawpinpi kajta pipis wawakuna ñakarishanmanku. Qaqchaykunataqa manapuni chipuchinachu uqtaq imaymachinachu. Chaynakunapiqa, aswan allinnin kuskakuy mana imata nispa wichachina mamakuna uqtaq jatallijkuna uqtaq ayllujina rikujpuni kallpachachinmanku iñiy tinkiykunata waqaychay pipis wawankunata, llapanku allin jatallisqa kanankupaj.

---

[5] Corte Suprema de Justicia de la Nación nisqanpa Oficina de Violencia Doméstica (OVD) nisqan kayta willakun: 114.963 chaskisqa caso nisqakunamanta 15 septiembre killamanta 2008, 31 mayo killakama 2020, ujllapi mana cheqachu rimaspa runata juchachakurqa.

Phishqa yupana paqariy willakuy: “Samirayku pachakuna ujnanku”

Llika awa imarayku qaqchaykunaqa ñawpaj kawsaypi karqa.

Wakin ima kaykuna allinpaj ujnayashanku, warmi wañuchiykunamanta chejnispa wañuchiykunamanta willakuykuna atiqllakun jinalla kawsakunchej aswan qaqchajpuni runajuñupi wakllisqa llika awamanta nisqapi.

Sojta yupana paqariy willakuy: “Manchachikuj kanku”

Kamikuj qharikunaqa nanajsonqo kanku maypipas chaypipas tukuy runakunawan.

Nanajsonqokunaqa mana karunchasqa manchachikujchu kanku, Kutichisqa, ashka kuti allinta llankanman llankananpi muyurijninpi runakunawan iñirisqa kanman. “Manchachikuj” nispa sutichaspaqa mana runatajinachu qawarina paqtachanataj rikunanpuni runajuñusqapi.

Qanchis yupana paqariy willakuy: “Pay maskakurqa”

Ashka qaqchaychaykuna ruwakun warmikunawan LGBTI+ pachankuwan pachakusqankurayku.

Mana imapas paqtachanchu imaymana qaqchayta. Kay rimaykunaqa rikunapunita chinpachin qaqchay chawpinpi qhawakuj runaman aswan allinta rikurinapuni pitaj ruwachin.

Pusaj yupana paqariy willakuy: “Kaqjlla kanku”

Warmipa allawkanrayku kuyuy warmi usuchej qharikay kuyuypiwanpis kaqllaña kanku, ichaqa kutirichisqa.

Warmi usuchej kuyuyqa jamutaspa rimay aswan allinsu qharikuna wicharinanta munaspan warmikunapawan LGBTI+ jawanta. Warmipa allawkanrayku kuyuykuna awqachanku imayna ruwana qharilla kamachisqanpa qaqchaykuna takyachisqanta mirachisqantawan.

Chawpichasqamantawan qaqchaykuna

Llika awa imarayku qaqchaykunamanta tukuyta rimanapaj, munaypuni chaykunata kasqanman churana, chaynapi mana karuchaspa chullachullallamantachu kuskinapaj. Chayna cheqapchaypi, tiksipuni yachasqa kamachiy yachaykunaman taqruy chawpichasqamanta rimariyta chaymanjina aswan imaymana qaqchaykunawan warmikunawan LGBTI+ ñakarisqankumanta.

Chawpichasqata unanchanchej imayna qawarisqa kasqan ujnirajman llika awa qaqchaykunamanta mayniraq saruchaykuna imaynakasqankunata jatunchachinkutaj mirachinkutaj warmikunapawan LGBTI+ kirisqa kayninkupi, kanman watayupaynin, wakchachus qollqeyojchus, jawaruna, mana atiq, mirana imayna kay munay, llika awapa pi kaynin, religión, ñawpaq llajtakunaman juklIawakuj uqtaq uj pisisqakuna, purunmanta, mana munasqan ruwaj, ujkunapiwan.

Judith Butler
estadounidense jamutaq warmi maskapanpuni llika awamantawan ñawraymanta, kaynata rimarin chawpichasqamanta llika awa, ñawray sapajchaykunamantawan:

“Ichaqa chawpichasqata kuskiy qallarin tapuywan: Pitaj apusimita mañakuyta atinman. Wajchakuna karuchasqakuna wañuchiymanta juchachasqa qonqaymanta rimarispaqa, nishanki runaqa qayllachakunman chanin imayna ruwayman mañaspa, willakuywan, Paqtaywan mañay sayachiyta, ichaqa manataj warmichu, trans runachu, nitaj ñawpa runachu. Kay rakiykuna apusimiman jaykusqa. Chaynapiqa, awqaqanaqa uj kitita takyachina karuchasqakunapaj sapajchasqakunapajwan runaruna chawpinman. Chaynapi yaykunqanku apusimimantaj kamachinapaj yachaymanpas” (Judith Butler, 2019).

Watantin warmipa allawkanrayku kuyuykuna rimarqanku ashka sapajchaykunamanta uqtaq jawanchasqakunamanta, chawpichasqa rimayta paqarichirqa Kimberlé Crenshaw, amachaj yachachej warmi estados unidosmanta, waranqa jisqon pachaj pusaj Jisqonniyoj watapi. Yuyaymanay ricarirqa warmipa allawkanrayku kuyuymanta ujmanrimay jina, uj kasqan ñitiyllamanta qawarisqanta (miranallamanta), ichaqa mana rejsichinchu imaymana waklliykunamanta (qollqe kamana, yachay, llajtakay, kikinnaqkasuna, ujkunapiwan) kuskachasqa ruwanku wakin runakunawan kikinkaykunawan, allawkakunaman yaykunanta pisichachispan.

Chaynapi, chawpichasqaqa qawarichikun chuya willay patarajina kuskichinapaj imayna kamachiy yachay yachasqa ujman kutichinman ichaqa mana mirachinmanchu uqtaq kallpachanmanchu kay waklliykuna sapajchasqa runajuñusqakunata jinakaynin llakichin.

Chawpichasqapi llupiyqa yaqachusjina unanchana kay sayaykunata kaqninkuna tinkisqakuna jawanchasqawan, ichaqa mana patarasqachu kanmanku kirkuchasqa uqtaq takyachisqa (Yuval-Davis, N., 2006). Chayrayku imayna ruwanapaj wakichinapaj runaruna kamachiy yachaykunata qespichinapaj, ashka ashka kaqninkuna sayarichejkuna runarunapa kikinkayninkuna kamachiy yachay yachasqapa qawarisqa kananpaj kiriykunata uqtaq ñitiykunamanta yuyarichikunanpaj manachaynapiqa chinkachisqa kanmanku, jinakajchachispa uqtaq kaqnin wakllikunata kallpachaspa yaqachusjina kay chinpanakuykuna uqtaq kikinkaykuna chawpichakunku.

Miriam Gomes

yachachej warmi yachaqaqtaj Cabo Verde llajtayojkunapa mitaysanan rimariyta yanapan allawkankunanmanta afromitaysanan runakunapaj, kaynata riman kikinkasqanku chawpichasqamanta:

“Afromitaysana ayllukunaman chaynataj uj Kirisqa runajuñusqakunata uqtaq sapajchasqa asllakunata: kuraj kayta ruwananpajpuni, tukuy ima ruwanapi. Ichaqa chayta mana ñoqallaykuchu ruwayku, runajuñu kasqaykupipas kallpachanan qespichinapaj. Kikinkuskinman, jamutay, musujmanta qhellqana kawsanamanta willakuyta, manaraj kanchu kajninpi cheqaj kawsanamanta willakuy qhellqa yanaruna ñawpaj llajtakunatawan taqruwankuchu” (Miriam Gomes, 2019).

MMGyD kitipi, Jatunsuyupaj Wakichiy Ruwanapaj awqaj Llika awa Imarayku Qaqchaykuna Iskay waranqa iskay chunkayoj-Iskay waranqa iskay chunka iskayniyoj watakunapi jatarichisqa karqa chawpichaj qawanamanta kasqanjina, ruwasqa, ujnin muyuchejnin kinraychasqa. Chaynapiqa, kamachinapaj yachaykuna ruwanapaj ruway munanakuna Ruwanapaj ñawpaj niyninku imay mana ujniraj llika awa qaqchaykunata kallpachanku.

Tukuy rimaynin, tituyta takyachijkuna rejsichin, yanapay, jatalliy kallpanchajtaj paqtayman chayananpaj runakunapa qaqchaypa chawpinpi kajkunata llika awa ujnirajmantawan qawarisqa chayman yapaykunchej chawpichasqamanta qawarisqa. Chaynapi rejsichikun llika awa imaymana kiriywan tinkisqan chawpichasqan qaqchay rimaykunatawan jatunyachin, kaykunata: watayupay, wakcha kay, mirana imayna kay munay, llika awa kikinkay, ripuy ukhupi kuyupakuy, mana atiq, ñawpaj ayllukunamanta kajkuna uqtaq uj asllakuna, purunmanta kay, munayniyoj kay jarkay, runa kawsaykuna yachay kawsaykunawan imayna kasqan.

Aswan ancha qaqchaykuna: warmiwañuchiy, pantanapachayoqta wañuchiy. miranantikrasqata wañuchiy

Aswan ancha qaqchaykuna imarayku llika awaqa rijcharichin qaqchay wañuykunata cis warmikunapata, miranantikrasqakunapa, pantanapachayojkunapawan wak runakuna arpakaj wañuy qaqchay imayna kasqanrayku, llika awan qawachijta uqtaq mirana imayna kay munaynin. Kaykuna aswan ancha qaqchay ruwaykuna imaynaruway yachaykawsay, runawakinaku, pachakawsay, kamachinapaj yachaywan qollqe kamana, kaynin wakllichisqakuna atipaywan llika awaykuna tinkinakuypi: qharillapa kamachiy.

Warmiwañuchiykuna

Warmiwañuchiykunaqa warmikupa qaqchay wañuykuna qharikunapa ruwasqan ichaqa warmi kasqankuraykulla. Warmiwañuchiykunaqa aswan ancha ruway qatiqati qaqchaykuna jukallawachin, ichaqa mana tukunchu chamqaypi, maqaypi nitaj sonqomillquna, miranawan qollqechay, ujkunapiwan. Kay nisqanpijina, warmikunapa qaqchay wañuyninku wakllisqa atiyrayku sapajchasqapiwan qawachikun qharikuna wañuchisqanta uj kitikunapi –mana pakasqallapichu- chaynallataj mana rejsisqakunapa ruwasqanku uqtaq mirana qaqchaypi.

Marcela Lagarde
yanapaj mexicana warmi runata yachaqay yachaj, chuya willakuj llika awamanta rimaykunapi warmi wañuchiymanta:

“Warmiwañuchiyqa warmikunata runaqolluchiy ruwakunqa kawsaymanta yuyaypi runawakinakuna qespichispanku paqarichirqanku kamaykuykunata tukuy ukhuman, allinkayman, munasqan ruwaykunamanwan warmikunapi kawsakuyninman. Warmiwañuchiypi pachapi tinkunku, warmikunata chirmaykuna rejsisqakuna mana rejsisqakunapiwan ruwasqa, qaqchajkuna, chamqajkunawan sapallanchu juñukusqachu wañuchijkuna, qonqaymanta uqtaq kamayojkuna, Wakin arpakunata kawcha wañuyman pusanku (...) Ichaqa, llapanku ujllata yuyaychakunku warmikunaqa japikunalla, manayupaychana, maqanallataj wischunallataj” (Lagarde, 2005).

Rimaykunapa anchayupaynin sillku

Ruwaspa cheqap paqtachayninpi, Paqtaj Taqa Interamericana Runakay Allawkankunapa (Corte IDH) tukuypunichan "warmi runawañuchiy llika awaraykukuna, warmiwañuchinajina tukuypunichan"[6].

Jatunsuyupa Jayratay Apusimi Tuyrun, warmiwañuchiyta tukuypunichispan qawantaj warmita usuchiq qharikasqanwan anyaychisqa wañuchijmanta. Iskay chunka sojtayoj waranqa, qanchis pachaj jisqon chunka ujniyoj Apusimi Jayratay Apusimi Tuyrupa pusaj chunka phatminta kunanchachirqa warmiwañuchiyta warmiwañuchiy tinkisqatawan jukllawananpaj. Ñawpaj yuyaymanay tukuypunin runawañuchiytajina "qhari warmita wañuchijtin llika awa qaqchay chawpinpi". Iskay ñeqe runawañuchiyta qawachin imamunayqa runata ñakachiy piwan kuskachasqachu uqtaq kuskachurqachu (parisnin, rakisqa parisninchu, yanachakusqachu, ujkunapiwan).

Ujnirajmanta, Jatunsuyu Qhellqana Warmiwañuchiykunamanta Argentina Paqtapa (RNFJA) Warmipaj qhellqanawasipa ruwasqan Jatunsuyupa Janay Paqtay Taqan, yachapan tukuypunichisqa nisqata "Warmiwañuchiymanta Willakuypi", allinnisqan Qapa Tantanakuypi Kamachisqa taqa Yachaysapa Warmikunapa Qarikunapa.

> "Warmikunapa qaqchay wañuyninku llika awarayku, ayllunpa qayllanpi, aylluchakusqapi uqtaq imaymana ujniraj runapura tinkinakuypi; sapsichasqapi, pipas maypas runapa, uqtaq ruwasqachus uqtaq Jatunsuyukamachiqpa uynisqa yanapajninkunapas, ruwaspanku uqtaq mana ruwaspanku".

Qawasqanchikjina, kay tukuypunichiykuna warmicheqnikuyta chawpichanku aswan imanasqa warmiwañuchiypata.

---

[6] Corte IDH, caso González y otras ("Campo Algodonero") vs. México nisqa, sentencia 16 noviembre killa 2009 wata, 143 rakiri.

Micaela García sillku

Micaela García iskay chunka uj watayoj karqa Evita kuyuchiyta yanaparqa Chaynallataj "Mana Ujpas Pisichasqa" nisqapi. Iskay waranqa chunka qanchisniyoj watapi warmiwañuchiy arpana karqa jatunllajtanpi, Gualeguay (Entre Ríos juchuysuyupi). Ayllunpa rimayninpi, Micaela kamachiy yachay munasqanta sapa p'unchaypi ruwaj. Khuyaymasinkunataj pikunapis payjina kaj willakunku "kawsayninpi ancha awqaq imilla karqa, chaykuska sonqoykupi sansakunata maywichej qatichiyta atipanaykupaj[7].

Wañuynin aswan anchatapuni llakichikurqataq qaqchay kamachiqkunapa qawarichisqanku rikurichirqapuni warmipa allawkanrayku kuyuykuna mañakusqankuta: munaypuni yachachina Jatunsuyu kamachiqpaj llank'ajkunata, llank'anapi churakuyninta sapaschasqa, jukllawachina llika awatamanta jukniraqmantawan rimayta sapa punch'aypi sasakipuchay ruway niykuna ruwaykunapas kayna qawanamanta.

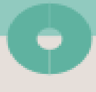
Kay mañaykunata kutichispa, iskay waranqa chunka pusajniyoj watapi, jayratakurqa iskay chunka qanchisniyoj waranqa, tawa pachaj jisqon chunka jisqonniyoj Apusimi, Micaelajina Apusimi rejsisqa, ruwanapuni anchayachachiyta takyachin llika awapi qaqchay llika awatawan tukuy runakunapaj llajtapaj llank'aypi llank'ajkunata, Jatunsuyu kamachijpa kinsan kallpankuna, tukuy ima patarankunapi. Aswan allin kallpachaj kay kasunapa qoymunachisqantaq, qatiqatilla, kajllataña ruwanqanku uj wakichisqakunata rukalkunata kaqniyoj kitipipas paqarichinankupaj.

[7] Pujkiu: DTV DIPUTADOS TELEVISIÓN. "Ley Micaela: Tu sonrisa como bandera". Kaymanta orqhokuspa: https://www.youtube.com/watch?v=j8Qx4gHoaQk&ab_channel=DTVDIPUTADOSTELEVISI%C3%93N

Pantanapachayoqta wañuchiy - Miranantikrasqata wañuchiy

Pantanapachayoqta wañuchiykuna miranantikrasqata wañuchiykuna qaqchay wañuykuna pantanapachoqkunapa miranantikrasqakunapa llika awapa pi kayninrayku[8]. Pantanapachayoq uqtaq miranantikrasqa kasqankuta unanchay pikunatapas chayjina rejsichikuqta, qhellqajuñusqanta qhellqachachirqachu sutinta tikrachinanpaq sapanchasqa ukhunpi kunanchachisqanmanta. Pantanapachayoqkuna miranantikrasqakuna llika awa pikayninkunata sayarichinku runakunapa warmichus-qharichus kasqankuta iskayman patarachinapaq. Kikinkayninkunata rakispa kawsakuyninku imaynaruwaywan sapaqchasqa kaspanku, kamarichinku aswan jawchakaywan qaqchay wañuyman.

Mauro Cabral
chawpisqa miranayoqkunapa miranantikrasqakunapawan allawkankunarayku ruwaysiq, GATE nisqata tiksichiyta yanapaq - miranantikrasqa Siminakuy, ñawrasqa llika awasqa chawpisqa miranayoqpis ruwaypi.

Qharikaywan warmikay patarakuna kasqanku jinayachasqa, mana pipas tunkinchu kawsanchej yachaykawsay chawpinpi qharijina sutichasqa kaspaqa imapipas yanapasqa mana chaynachu warmijina sutichasqa kaspaqa. Chaynapuni, chaynapunitaq, miranamanta: mana qhawarispa pipas kasqaykita uqtaq imayna sutichakuptikipas, kawsanchej yachaykawsay chawpinpi miranantikrasqa kaspaqa uqtaq kaqllaña chaychallaman imakunapas rikarimunku. Aswan tukuymanta, uj: pisi chaniyoq cis runakunamanta, nisqa, wajkuna mana miranantikrasqa kaqkunamanta" (Cabral 2014).

---

[8] Apusimi Yupana 26.743 ishkay ñeqe articulo nisqanpi nin: "Llika awapa pi kayninqa imaynatachus sapa uq kawsan llika awanwan sonqo ukhunmanta, chayqa paqarinpi churakuspa k'apllu kikin kaspapis manapis, astawanpis imaynatataq kikin ukhupi kawsakun. Kayqa rikuriyta ukhuq ruwayninta wajnachay janpikunawanpis nak'arispapis, wajkunapis, tukuy pachapi chayqa qhespi ajllay kajtin. Chay yapaykun llika awata waq jinallata rikuchispa: p'achakunapi, rimaynipi".

Jatunsuyunchejpi pantanapachayoqta wañuchiy ruwaysiq Amancay Diana Sacayán wañuchisqa paqtachasqamanta rejsipasqa karqa. Kay kamachinaqellqa killparqa jukmanyachinapaq chaynajinalla kasqanmanta, jayratasqanpi, chay kutimanta taripanawasipi suticharqanku "pantanapachayoq wañuchiy" nispa, runawañuchiymanta rimaspanku aswan jatunchachisqa pantanapachayoq kikinkayta cheqniyrayku llika awata qaqchaypiwan.

Wakin juñunakusqakuna runawakinakuna pantanapachayoq wañuchiyta sutichanku qaqchay kaynin pantanapachayoqkunawan miranantikrasqakuna qarqosqa kanku wasinkunamanta, ayllunkunamanta, yachaywasimanta, qalikaymanta, llank'anamanta wañuy tarinankama.

Warmipura khuyanakuqta wañuchiy uj rimariytaq paqarin siminakuykunapaq qawarichiyta maskaspa aswan wañuy qaqchaykuna warmipura khuyanakuqkunata. Warmipura Khuyanakuy Qawarichina P'unchay, sayarichisqa karqa, Natalia "Pepa" Gaitán, sipisqa kasqanmanta, qanchis p'unchay, pawqarwaray killa, iskay waranqa chunkayoj watapi, órdoba jatunllaqtapi, qepatatan, warmi waynanta cheqnisqanrayku sipirqa.

Amankay Diana Sacayán Tucumanpi paqharirqa kinsa chunka ujniyoj p'unchaypi Uma raymi killapi waranqa jisqon pachaj qanchis chunka phisqayoj watapi. Chaymanta tukuy ayllunwan astakurqa La Matanza llajtaman (Buenos Aires juchuy kitiman). Wanrakayninmanta qallarirqa pantanapachayoj kayninman, chayrayku sapajchasqa karqa. Qaqchaykuna qatipayaykunapas pipis masinkunawan ñakarispanku jamutachirqa imayna wakichikuyta takyapakunapaj. Chajrukuyta qallarirqa runawakinaku kuyuykunapi yanaparqataj Kuyuna Mana Sapajchanapaj Munasqa Ruwanapaj (M.A.L). Allinnin umallej ñawraj kuyuykuna Argentinapi. Ujnin aswan allinnin tanqaj karga Llika Awapa Pi kaynin Apusimita Lohana Berkiswan, Pía Baudraccowan, ashka ujkunapiwan.

Amancay Diana Sacayán

Amankay Diana Sacayán Tucumanpi paqharirqa kinsa chunka ujniyoj p'unchaypi Uma raymi killapi waranqa jisqon pachaj qanchis chunka phisqayoj watapi. Chaymanta tukuy ayllunwan astakurqa La Matanza llajtaman (Buenos Aires juchuy kitiman). Wanrakayninmanta qallarirqa pantanapachayoj kayninman, chayrayku sapajchasqa karqa. Qaqchaykuna qatipayaykunapas pipis masinkunawan ñakarispanku jamutachirqa imayna wakichikuyta takyapakunapaj. Chajrukuyta qallarirqa runawakinaku kuyuykunapi yanaparqataj Kuyuna Mana Sapajchanapaj Munasqa Ruwanapaj (M.A.L). Allinnin umallej ñawraj kuyuykuna Argentinapi. Ujnin aswan allinnin tanqaj karga Llika Awapa Pi kaynin Apusimita Lohana Berkiswan, Pía Baudraccowan, ashka ujkunapiwan.

Diana wañuchisqa karqa iskay waranqa chunka phishqayoj watapi. Qallariypi, paqtay chay runawañuchiyta nirqa chejnispa wañuchiy llika awapa pi kayninrayku. Nisqa, chayraj Paqtay Kallpa suticharqa: pantanapachayojta wañuchiy. Ichaqa, Aslla killakuna qepata, kantaray killapi iskay waranqa iskay chunkayoj watapi, Cámara Nacional de Casación Penalpi kamachejkuna takyapachirqa jayratayninta, ichaqa picharqa jatunchachij "llika awa pi kayninta chejniy". Aswan uj kutitawan, qhawanchej mana llika awata ñawraytawan kajninpichu qhawarinku Paqtay Kallpaypi chaynapi qepakuykunata qallarichin allawkakuna jatalliyta, chaynapi Argentinapa jawasuyuntinta rikunantapuni maqlluchin, manaqespichispan aripuni niykuna rimarikusqanta jawasuyuntinwan suyupura rimanakuykunata runa allawkankunamanta.

Tukunapaj, runakuna yawnay aswan ancha qaqchaykuna llika awa imarayku chirman tukuy ukhuta, runakunapa yuyay kamayninta miranamantawan, chaynataj sapan kayninta imayna kawsakuyninta mana qaqchaypa chawpinpi. Runakuna yawnay kallpanwan qollqechapaj, aswan llank'aymanta miranamantawan, kamanasqa nanachin warmikunata, pipis wawakunatawan LGBTI+.

Llika awa imarayku qaqchaykuna nanachin LGBTI+ kawsayninkunata, sapajchaspan, rakispan, jarkaykuna mana yaykuchinchu munaypuni allawkakunaman qalikakanapaj, yachachiyman uqtaq llank'ayman. Kinkin kasqaykuta qhawachispa, munasqayku kayta akllaspayku, manapuni waqllichisqachu kaymanku chaynataj maqasqachu kanayku.

"Todos los días, al despuntar el alba,
En la superficie de la tierra,
Mueren las travestis anónimas,
O mejor dicho, innominadas.
Y son pocos los que lloran tan triste pérdida.
La pérdida de las guerreras,
De las amazonas del cemento
Que aún en su máscara de maquillajes,
Ejercen su libertad.
Y qué se hace en la máquina del mundo?
Se sigue echando humo, poniendo a funcionar
Las fábricas,
Ordenando en filas a los estudiantes,
Dictando el gusto de las naciones,
Mezclando con el agua las mil supuraciones
De la revolución industrial.
Las travestis no hacen marchas multitudinarias
Que son mostradas en todos los medios de comunicación
Para evitar su matanza.
No.
Aprovechan una vez al año la indiscreción del gay parade,
Y salen a revolear sus pezones como mariposas emperadoras,
a menear el culo de una vereda a la otra
y a confirmar que la única causa por la que vale la pena morir
es la libertad y el amor a esa bestia que nos fue prestada
En esta corta zona de desamparo llamada vida".

Extracto de "Instrucciones para mi muerte 2",
Sosa Villada.

”Tukuy p’unchaypi, achijyaypi
Jallpa jawanpi
Mana rejsisqa pantanapachayojkuna wañunku,
Uqtaq aswan allin nisqa, mana sutichasqakuna.
Llakina chinkayta aslla waqanku
Warmi awqanakuj chinkayta
Cementupi amazonaskunamanta llinphisqa saynatankupiraj
munasqa ruwayta ruwanku.
Imatataj tiksimuyujpa maquinanpi ruwan
Qosñichiylla, fabricakunata purichispa
Yachaymunajkunata seqeman churaspa
Suyukunapa munasqanta ruwachispa
Waranqa saruqaykuna yakuwan chaqrustin
Chay industria nisqan tikraypata.
Pantanapachojkuna mana nisyu puriykachaykunatachu ruwanku
Tukuy willakuy mastarichijkuna qhawachisqankunata
Mana ashka wañuchinanta munaspa.
Mana.
Watapi uj kutita qhawachikunkuchu parade kikinkajllata khuyajpata,
koya pillpintukunajina ñuñupuntankuta qhawachispa lloqsinku,
sikinta qewenku veredamanta ujman chinpachistin
imaraykumantapuni cheqanchaspa
wañuyqa aswan chaninchakun
khuyaywan munasqa ruway manchachikuj mañawarqanchej
Kay juchuy kiti saqenapaj kawsana sutiyoj”.

“Iskay yupana Wañunaypaj yuyachiykuna” rakisqa,
Camila Sosa Villada.

Qharikaykuna – Ñawray allinpaj ruway tinkiykuna

Imayna kasqan runawakinakuna yachaykawsaykunapis kajllanachin yachapaykunata, kikinkaykunata llika awapura tinkinakuykuna aswan allin chaninchasqapuni kuskachasqa uj runajuñuyta jatarichinapaj. Qaqchaykunata sapajchaykunatawan qhawachinapaj imaymana yachachisqa karqa qharikuna kawsay qallarisqanmanta, chaymanjina chay yachaykawsay kamarichintaj chaninchachintaj, chaynapi qhawarichiwanchij imaynapuni, rikarinku llika awakuna qaqchaykunapis wakllichisqakuna warmikunamanwan LGBTI+ awqachay ruwasqanku.

Tukuy warmikuna, pikunapis tukuy qharikunapas ninmanchej chajrukunchej yanapanchej yachapayaykuna mirachiyta runajuñusqapi yachaykawsaypiwan sapichasqata, yachapaykunata unanchaspa chajaykuna tukuy yuyayjapiykuna ñawpajchasqa uj juñusqa runakunamanta, chayrayku imayna kasqankunata tunpanku, ima ruwanankunatawan. Chay wakin yuyayjapiykuna kikinchasqa kanku runawakinakuypi arinisqataj qallarinku rejsichikuyta “kasqan apusimikuna uqtaq ñawpajchasqa”, qhawachisqakuna munaypunikunataj, “sapsi sonqorawray” wakinpa, sasachan kutillupinakunata, penqapaykunataj, aswansasa, kunanchachiy.

Chaynapi, llika awa yachapay runamanta ñawpaj jamutay, llika awan kasqanrayku, manawakinjinakunata takyachin, imayna kasqankuna, ima ruwanankunatawa chaynapi pakanku rimaykunata runawakinakuypi sapichasqa warmikunapawan LGBTI+ uraychasqa sullkachasqataj tinkisqa.

Kay rimaymanta qallarispa, ninchejman uj yachapayay uqtaq kajllaq kasqanta qhari kaymanta sutichanchej “qharikasqa kiwiqaj”. Kay kajlla juñun ashka kikinkasqankunata pitaj kasqanta imaynakasqanmanta rimasunchej, ujniraj miranayojwan urwaj kaymanta, sinchi ukhu sonqomillqoynichisqa, sapanpuni imaynata ninanpaj, manamancharispa, ruwaj kallpachasqa miranana, wakin imayna Kasqankunapas[9], chaykunamanta paqarinku imaymana qaqchanakuykuna qharipura warmikunamanwan LGBTI+ awqachay.

[9] Kay yuyaymanaykunapi ukhunchanapaq kaypi ñawichayta atinki: “Masculinidades sin violencia”, Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación nisqanpa Mingeneros P’anqachaq Wasinmanta. Kaypi kashan: https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/masculinidades_sin_violencias.pdf

Agostina Chiodi, Luciano Fabri wet Ariel Sánchez
chajrukunku Instituto de Masculinidades y Cambio Social, "Varones y masculinidad(es)" ninku:

"Tukuy qharikuna karqanku, kanku karqankutaj runawakinachisqa kasuna rimaykunapi qharikaymanta. Sapankama, ujnirajkayninkuwan kikinpunikajninkunawan, jamutanman imaynapi kikinchakushan chay kamachikuykuna, ichaqa mana ancha qhawaypichu, wasusqa qaqchaypiwan. Mana chaynapiqa, qharikaykuna yachapayaykunata jatarichiy apu orqokunapa qaqchajkunapiwan, qhawachikunpuni pitaj kayta chinkachinapaj, karuchakunapaj rikunapunimanta ayqey sasakipuchanapaj ima qharillapa kamachinanta mirachishani. Kaypi uj yapaykuy: Qharillapa kamachinan yachaykawsaypi tatallakamachiynin kamarisqa runajuñusqapa, manas pipas kanchu qharillapa kamachinanmanta munasqan ruwaj, chaynapi, munanapuni rirpupi qhawakuna" (Chiodi - Fabbri - Sánchez, 2019).

Runarunapaj kamachiy yachaykuna llika awa imarayku qaqchaykunata titunapaj, chajruna rimasqakuna kallpachachiyta ashka qharikaymanta, kuskachasqakuna waklllisqakunataj chaymantajina, yachapaykuna runawakinakuna yachaykawsaykunatawan kajllachejta taqmanapaj llika awapura tinkijkunata ujniraj yachaykawsayta kallpachanapaj chaymanjina sayarichisunchej tukuy warmikuna, pikunachus tukuyninchej munasqan ruwaj, waklllisqa chaninchasqa runawakinaku umallikusqanchejta.

Kayna qhawarisqamanta, aswan allin tukuy runakuna allawkayoj kaspan akllanman munasqa ruwaypi imayna kananpaj, imawan sutichakuyta miranan-sonqomillqoyninkuna jatarichiyta allinpaj ruwaj waklllisqatawan tinkiykunata imayna qespichinku.

Imay mana tinkiykuna jatarichiyta, iñina manataj unanchanachu kikinku rimasqankuta ichas/uqtaq sapalla kamachiyta ashkakasunakunapiwan jatallinku aswan munasqa ruwanapaj kitikunata chaninchan tukuy warmikunapaj, pikunatapis tukuykunapis.

Yogyakartapa Tiksinkuna[10], mirana imayna kay munayta qhawachin "sapa runapa yachaynin ukhu sonqoqayay sonqomillqoy kawllasqanta, khuyay miranaytapis ujniraj llika awayoj runakunamanta uqtaq kikinjina llika awayojmanta, uqtaq aswan uj llika awamanta, chaynataj yachaynin chay runakunawan sakwakunanpaj" (Principios de Yogyakarta, iskay waranqa qanchisniyoj watapi).

Ujriraj rejsiykuna kanku mirana imayna kay munasqanku llika awaraykun kayninpunitaj runakunapa. Wakinku kanku: warmitataj khuyaj, kikinkajllata khuyaj allinninkaj runata khuyaj, uj patachasqakunapiwan, yuyachina, mana unanchanachu qasillatajina, sonqonmillqochej runata khuyaj kirkusqata uqtaq yawyasqata, ichaqa munay sonqoqayay uj pikajkunaman tikrakunman. Tinkinakuykunata unanchay ñawrachisqamanta khuyay-mirana yachayta yachachiwasunchej iñinakuspa munay ruwaypitaj.

[10] Principios de Yogyakarta sobre la Aplicación de la Legislación Internacional de Derechos Humanos en relación con la Orientación Sexual y la Identidad de Género (2007), Introducción. Kamayojkuna wakin t'eksimuq suyunkunamanta kay tiksinkunata ruwachinku uj jawasuyupura juñunakupi Janan Yachay Wasi Gadjah Mada (Yogyakarta, Indonesia), noviembre killapi 2006 watapi.

Jokin Aspiazu Carballo

runajuñuyachaqaj, cheqaj taripaj, ruwachej español nin "Masculinidades y feminismo":

"Maymantataj rinasunchej, chayrayku, qharikunawan llank'aymanta Unanchani, chaykuska kutita, maskarinchej waqaychasqa kitikunata allinkaytawan wamajkutita paqharichinchej manchachikuj muyuriyojta, mana allinkanapaj uqtaq manchakuyta. Allinkayqa chaykuskanapuni unanchanitaj tuyrunanchej mana mirachejtajina ashka juypakunaman y[...] Rimarini qallarinapaj mana allin mirachinapaj ruqalkuna paqharichiyta. Kamachinapaj yachayta ruwanchej maqllupi kaspanchej, mana allinkayman asuykuspanchej chaynapi imakunapas rikarin (...) mana allin mirachinapaj ruqalkunata takyachiyqa ruqalkuna maskay ujnirajkunata paqharichinapaj, ichaqa yachaynin mana tukunanchu uj iskay imayna ruwanapichu umaman churasqamantachu. Wakichasqachu kashanchej ujniraj rimariykuna yuyaychayta musujmanta qhawachiyta yachashaspa, wakin kajkunapi, chaylla tinkichisqanchejmanjina" (Aspiazu Carballo, 2017).

Llika awa imarayku qaqchaykunawan rikarijkuna kawsay munayninkunapa warmikunapawan LGBTI+ ayllunkunawan

Llika awa imarayku qaqchaykuna chiqanchanpuni allawkata awqachaspan jatarichiyta munasqaruway kawsay yuyaywakichiy miskipakuyta aswan yupaychasqa unanchana llika awa qaqchaykunata截 tituna munanapuni sapan kawsaykunata qespichinapaj. Ruwachej Warmita Awqachaj Sapajchajta Chinkachinapaj (Ruwachej CEDAW) - Rimanakuyta qhawapayaj- chunka jisqonniyoj Tukuypaj Willapayaypi nirqa: **Warmiman qaqchay awqachayqa sapajchachiy aswan nisyuta jarkachin warmipa allawkankunamanta yachayninta munasqaruwaykuna miskichikunanta qhariwan kuskachasqa".**

Llika awa imarayku qaqchaykunapa warmikunapawan LGBTI+ rikarij tukuy ukhunmanta yuyayninmantawan, miskichikuyninta, ruwananpaj yachaynintawan jarkachin runa allawkankuna munasqanruwayninkuna tiksichejkunatawan.

Chaynapuni, chayasqankuna yanapanku warmikunatawan LGBTI+ sullkachayta, pisi chajrukuynin kamachinapaj yachaypi tukuy runaruna kawsaypa muyurijninpiwan, uraychasqa juypakunaman yachaypa aswanyachachinataj llank'ayman yaykunanpaj.

Chiqan warmikunapawan LGBTI+ qaqchay awqachasqa rikarijkuna saqenmanku nisyu ruwasqakunata, ukhunpi, sonqomillqonkunapipas, Llakiwan onqoy, miranaman chinpachiy onqoykunawan, nisyu kirisqakuna, ujkunapiwan. Kay chayaykuna paqharichinkutaj chiway rikariykunata khuyaymasinkuna yawarmasinkunapa kawsayninta runakunapa llika awa qaqchaykuna chawpinpi yuyay kamay ruwasqakunata, qollqeyupay llakiykuna, chanin chaqwaykuna, ujkunatawan.

Tukuy kay rikarijkuna jarkanku warmikunapiwan LGBTI+ qaqchay chawpinpi ñakarirqanku ruway munanankuta sapan kawsananpaj wakichiyta qallarijtinku allintapuni yachan imaynata ninanpaj mayman chayananta qespichinanpaj, qhawachina allichayqa, sonqomillqoyta qollqeyupaytapas, wakin kajkunapiqa ukhutawan, atina.

Chaypaqa, aswan allinpuni rejsina llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runapi, kikin imayna ruway yachasqanta, sapallan munasqan ruwasqanta tukichu runawakikunata tikrachinanpaj llika awapura sapajchayta wakllichiytawan mirachisqanta. Chaynapunitaj, aswan kallpachachina Jatunsuyu kamachejpa ruwananta imayna ruwanan sayarichiyta kamachiy yachay yachasqankunata kuskachananpaj, yanapananpaj allichananpajtaj tukuyninpi llika awa imarayku qaqchaykuna kajkunata, imanasqankunata rikarisqankunatawan.

Tukuyninpi rimana llika awa qaqchaykunamanta

Iskay chunka sojtayoj waranqa, tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimi Jayratay Warmikunata Tukuypi Jatallinapaj, saywata killparqa llika awa qaqchaykunamanta kasqanta jatunsuyunchejpi, ichaqa kajllamanta rimanata tikrachirqa. Ñawpaj kasuna yachanapaj rimachirqa Iskay chunka tawayoj waranqa, tawa pachaj chunka qanchisniyoj Apusimi, “Ayllupi Qaqchay awqachaymanta Jatallinapaj” ayllu ukhullanpaj, runakunapa llika awanmanta mana rimaspa, chaynataj imayna kasqankumanta nitaj imaymana llika awa qaqchay ñakarisqankumanta.

Kaynapiqa, Iskay chunka sojtayoj waranqa, tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimi,

mana qhawachirqachu aswan jinakaj qaqchaykunata ichaqa kunarqa Jatunsuyuntinpaj Wakichiykunata qhellqachinanpaj, titichinapaj, yanapanapaj warmikunapawan LGBTI+ awqachay qaqchaykunata chinkachinapaj, takyachirqa ruwanapajpuni wakichiyta suyuntinpaj uj seqeta yanapanapaj kuskachaytawan kayna kajkunapaj (pachaj tawa chunka tawayoj seqe), chaykuska yachachiyta runaruna kamayojkunapaj, kamarichina waqyaykunata yuyaymanachinapaj warmikunapawan LGBTI+ awqachay qaqchaykunamanta, llank’anapaj yachachina sapsi chawpinpi tinkinawan, ashka imayna ruwaykunawan tikrachirqankuña imayna llika awa qaqchaykuna unanchayta jatunsuyunchejpi.

Tukuyninpi llika awa qaqchaykunamanta rimaspanchej, ninchej tikrachinchej chay kajllataña sapanmanta rimayta ñawpajman tanqana sayarichiyta kikillan kajkunapiwan imayna kaykunata llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runakuna sapajkayninta kallpachanman. Nisqa, chaqrukuykuna mana churakunkuchu **chayllamanpunichu, ichaqa imayna kajkunata kunanchanapaj**, kayninkuna takyachinku llika awa imarayku qaqchay kajkunata.

Imaynataj tukuyninpi llika awa qaqchaykunamanta rimayta qespichina

- **Ruway munanata kamachinapaj yachaykunata wakichispa titunapaj, yanapanapaj, jatallinapaj kallpachanapajtaj paqtaman yaykunapaj.**
- **Chawpichasqa unay unapachakamata kunanchachispa kikinchaj yachaykawsaykunata kayninkunatawan takyachin llika awarayku wakllisqakunata.**

- Arpayta kuti arpaytawan tituchispa Jatunsuyu kamachej chaqrukujtin llika awa qaqchay kasqankunapi. Chaynapiqa, jatallinapaj kamachina yachaykuna mana qhawarinanpunichu llika awa chawpinpi ñakarij runakunallamanchu, aswan qhawarinankupuni awqajkunata.

- Ñawrayta kinraychisqamanta qhawarispa tukuy kamachina yachaykunaman, wakichiykunaman yaykuchispa llika awa imarayku qaqchaykuna awqachay ruwaykunamanwan.

- Qaqchaykunamanta aswan allintapuni willarispa, allin allinnin willanakuy phaqarichisqata ñawpajchachispa, imaynata ninapaj ruwakusqanta qhawarispa.

- Titunapaj jatallinapajwan kamachinapaj yachaykunata kinraychachispa llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runakunapaj tukuy jatunsuyu kamachejpa kamarijkunapi.

- Wankisqa ruwaykunawan jatun kamachejpa kamarisqakunapa juypakunapiwan kamachiy yachaykunata wakichinapaj imayna kasqankumanjina sapan maypi tarikusqankupi.

- Suyuntinpi yanapay jatalliytawan titunapaj kamachinapaj yachaykunata llika awa qaqchaykunamanta sayarichispa, ujniraj kamarisqakunapa ruwachejkunawan kuska ashka ima ruwaj juchuy kitikunapi tarikusqankupiwan tukuy suyupi kajkunawan.

- Kamarisqa runawakinakunawan sapsikunapiwan tinkinakusqa llank'aspa.

Tukuy rimay llika awa qaqchaykunamanta rikurin qaqchay chawpinpi ñakarij runapa juñiyninta, mana atinapaj munayllapichu kuskachasqa kananpaj, ichaqa maypipas chaypipas munasqanpi purikunanpaj. Kay juñiyqa mana chaynallakaychu, qallariypi chayanman, chutanakuyman uqtaq siminakuyman, ichachus chaqrukuy ukunpi chinkanmantaj, musujmanta imayna ruwanakuna taripayta paqarichinman.

Tukunapaj, uj tiksi tukuy qhawarisqa, chikimanta yupaychajkuna taripay ruwajkuna, chaymanjinapuni, imayna tarikusqan llika awa imarayku qaqchaypa chawpinpi ñakarij runa, jatunsuyu kamachejpa chaqrukunanta chiqanchachinapaj, aswan allin kasqanpi ancha qaqchaykunata Titunapaj.

Chikimanta yupaychajkuna sapaj kajkunata tukita ruwachinankupuni, ichaqa mana kanchu kirku chikimanta taripaykuna: llika awa qaqchay kajkuna tuki imayna ruwaykuna kanku, chayrayku tukuynninpi Unanchana, chaynapi aswan kananpuni chaylla willanakuykunata mirachina sasakipukunata ñawpanapaj, chayllakunata, mana kajkunata uqtaq mana qhawasqakunata.

Juñusqakunapi kajkuna: maypi mañapakuy, ima ruway, imayna yanapay yawar ayllun kaspay, khuyaymasipipis uqtaq jatallij runa

MMGyD, ruwaykunata ñawpajchachin llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarij runakunapa kawsayninta ujman tikrachinanpaj, sapallankayninta kallpachananpaj tukuy ima kitikunapi.

Plan Nacional de Acción contra las Violencias por Motivos de Género 2020-2022

Suyuntin Wakichiy Ruway Llika awa Imarayku Qaqchaykuna Awqachay iskay waranqa Iskay chunkayoj – iskay waranqa iskay chunka iskayniyoj watakunapi, ujmanyachirqa llika awa imarayku qaqchaykunamanta rimayta.

- Kunanchayta maskan imayna kawsananpaj llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarij runakunapata, chaymantapis chaylla yanapayta.
- Kuyuchin runakuna sapaj qollqeyupayninta kallpachananpaj, takyasqa llank'ayman yaykunankupaj, yachanamanpas sumay wasiyoj kananpaj.
- Warmitataj khuyajkunapa, kikinkajlla khuyajkunapa, imayna miranayojwanpas urwanakujkunapa, pantanapachayojkunapa, miranantikrasqakunapa, nitaj qhari nitaj warmikunapatawan tukuy kikinkajkuna chiqanchaykunatawan mana ujniraj miranayojwan urwajkasunakunapa (LGBTI+) allawkankunata chaqruchin.

Wakichiyta kamachinapaj yachaykunapi kajkunata rejsinapaj, yaykuna:

Web nisqanpi: https://www.argentina.gob.ar/generos/plan_nacional_de_accion_contra_las_violencias_por_motivos_de_genero

Línea 144

Pachaj tawa chunka tawayoj seqe tapuykunata Yanapanapaj, willanakuykunata chaskinapaj kuskachanapajwan llika awa imarayku qaqchay kajkunapi. Warmikunapajwan LGBTI+, yawarmasinkuna uqtaq ayllunkuna waqyanakupaj.

Juñun paqtaj kamayojkuna, yuyay kamay, Runawakinaku llank'ay, uj kamayoj kajkunapiwan, yachachejkuna icha/uqtaq llika awata ñawraymanta kamamayojkunapa qhawarisqanku.

Mana qollqepaj waqyanapaj suyuntinpi purin. Willanakuyqa kanman telefonowan, correo electronicowan uqtaq WhatsAppwan, APP nisqawan waqyaspa tuta p'unchaypi, Junqaqupa qanchis p'unchayninpi, watantin, suyupi mayqen kitimantapas.

Mana qollqepaj, tuta p'unchaypi, watantin:

- **Teléfono nisqanta kay yupanaman: 144**
- **WhatsApp nisqanpi kayman: 1127716463**
- **Correo electrónico nisqanta kayman: linea144@mingeneros.gob.ar**
- **Aplicación APP 144:** https://www.argentina.gob.ar/aplicaciones/linea-144-atencion-mujeres-y-LGBTI

Chaymanta, suyusaywasqamanta tapunapaj Yanapaj Wasikunamanta llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarij runakunapaj, yaykuna:

Programa Acompañar

Kuskachay wakichiy warmikunapajwan LGBTI+ chikipi tarikujkunawan llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakariypi, munankupuni qollqewan yanapanata. Wakichiyman yaykuj runakuna qollqewan yanapayta chaskinku uj salario mínimo chaninta, Kawsay Kuyujtawan sojta killantinpuni runawakinaku yuyay kamayta kuskachaytawan.

Wakichiyman yaykuna Kuskachanapaj Juñusqakuna maypikasqankunapi uqtaq juchuy kitikunapi chikita taripanku llika awa qaqchay kajkunamanta.

Qhawachinapuni:

- **DNI**
- **CBU**
- **Número de cuenta bancaria propia**

Mana willakuy munanapunichu – Wakichiyman yaykumanku suyupa tukuy juchuy suyukunapi – Wakichiyman mana yaykunkuchu Wakichiy Llank'ay Kallpachaypi sutinkuna qhellqasqa.

Wakichiymanta tapukunapaj, waqyay pachaj tawa chunka tawayoj yupana Seqewan.

Web nisqanpi:

https://www.argentina.gob.ar/generos/plan_nacional_de_accion_contra_las_violencias_por_motivos_de_genero/programa-acompanar

Sutinkunata qhellqachachinapj, tapuna:

Programa Producir

Wakichiy qollqewan yanapay imayna ruwanawan kuskachay paqarichinapaj kallpachanapaj mirachinapaj munay ruwaykuna runawakinaku kamachisqakuna sapsisqakunapiwan warmikunapiwan LGBTI+ chaqrukunku ñawpajman purichinku llika awa qaqchaykuna chawpinpi ñakarijkunata uqtaq ñakarirqanku. Personería jurídica nisqanta mana mañanchu.

Wakichiymanta tapukunapaj, qhellqana tiyan: producir@mingeneros.gob.ar

Aswan ashka Willanakuy:

Web nisqanpi: https://www.argentina.gob.ar/generos/plan_nacional_de_accion_contra_las_violencias_por_motivos_de_genero/programa-producir

Programa Acercar Derechos

Yanapakuj wakichiy, willana kuskachaytaj llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runakunata, yawarmasinkuna, iñisqan runakunatawan, kamayoj juñusqakunawan paqtaq kamayojkunawan, yuyay kamajkunawan runawakinakuna llank'ajkunapiwan tukuy suyuntin suyu jallpapi purichinku yanapanku allawkankunamanta yachanankupaj.

Chaqrusqa juñusqa kamayojkuna:

- Saqomanku kuskachayta runawakinaku yuyay kamayta warmikunatawan LGBTI+ llika awa qaqchay chawpinpi ñakarijkunata.
- Ñawray wakichiykunaman Jatunsuyu Kamachejpa juchuysuyu Kamachejkunapa kamachinapaj yachayninkunaman yaykunankupaj yanapanku.
- Runakunata kuskachanku allinpaj puriykuna ruwaykunapi allawkankunamanta yachanankupaj.
- Paqtachaymanta yanapanku paqtachaj rimaykunata unanchanankupaj paqtachasqa ruwakuykunamantapas.
- Yachaykawsaypuramanta unanchajkunajina llank'anku.
- Paqtachay ruwakuykunapi qhawachinku purichinku warmikunapiwan LGBTI+ paqtachaypi jarkasqakunamanta.

Warmikunapiwan LGBTI+ chunka pusaj watayojkuna llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarijkuna qhellqachikunmanku uqtaq tapukunmanku wakichiymanta correo electrónico nisqata mayqen kitipi tiyanan kasqanta apachispa.

Aswan allinta yachanapaj, yaykuna:

Web nisqanpi: https://www.argentina.gob.ar/generos/programa-acercar-derechos

Programa de Fortalecimiento para Dispositivos Territoriales de Protección Integral de Personas en Contexto de Violencia por Motivos de Género

MMGyD yanapan, kallpachan takyachintaj wasikunata tinkinapaj, pakakunapi chawpi ñan wasikunapitaj suyuntinpi llika awa qaqchay chawpinpi ñakarij runakuna samachijta.

Wakichiy, Kallpachanapaj Suyujallpa Kamachiykuna Tukuy Jatallinapuni Llika awa Imarayku Qaqchay chawpinpi Ñakarij Runakunata:

- Tinkuchin imaruwaykunata manawakinjina kamachiykunata yanapanapaj kuskachanapajtaj llika awa imarayku qaqchay chawpinpi ñakarij runakunata.
- Yachachinku juñusqa llank'ajkunata wasikunapi, pakakunapi chawpi ñan wasikunapiwan.
- Qespichinku imayna ruwaykunata, seqekunata rejsichiykunatawan ima rimaykunata takyachinapaj sapsichisqa rimaykunatawan.
- Qollqewan yanapan wasikunata, pakakuna chawpi ñan wasikunatawan Juchuy suyu umallejkuna maypi kasqankunamanta kamachisqakunata.

Willanakuyta chaskinapaj, qhellqana: dispoprotec@mingeneros.gob.ar

Aswan allinta yachanapaj, yaykuna:

Webpi::
https://www.argentina.gob.ar/generos/plan_nacional_de_accion_contra_las_violencias_por_motivos_de_genero/prog-fortalec-para-disp-territor-de-protec-integ-de-personas

Reparación Económica para Niñas, Niños y Adolescentes hijxs de víctimas de femicidio (RENNYA)

Qollqewan yanapay wakichiy pipis wawakuna warmakajkunataj iskay chunka ujniyoj watankama, mana atij runakuna may watankamapas, mamnkuna uqtaq uywajnin runakuna warmiwañuchiy uqtaq runawañuchiy arpan karqanku llika awa qaqchayrayku. Sutichasqakuna chika llank'ajsamajpa killapi qollqe japinan kajllata chaskinku qalikanapajwan.

Kay allawkaman yaykunapaj juñuna ruwasqamanta qhellqachasqakunata allawkapi sutichasqa runamantawan uqtaq rantikayninta ANSES web nisqanpi mitata jorquna: https://www.anses.gob.ar/regimen-de-reparacion-economica-para-las-ninas-ninos-y-adolescentes-ley-27452

Tapukunapaj, qhellqana: infanciasygeneros@anses.gov.ar uqtaq waqyana pachaj iskayniyoj seqeman uqtaq pachaj tawa chunka tawayoj seqeman.

Qallarisqaña puririchiy imayna kasqanta tapukunapaj, yaykuy https://tramitesadistancia.gob.ar DNI yupananwan puririchisqa yupanawan uqtaq pachaj tawa chunka tawayoj seqewan willanakuna.

Aswan allinta yachanapaj, yaykuna:

Webpi: https://www.argentina.gob.ar/rennya

Programa para el Apoyo Urgente a familiares de víctimas de Femicidio, Travesticidio y Transfemicidio

Wakichiy tukuy yanapay warmiwañuchiypa, pantanapachayojtawañuchiypa miranantikrasqatawañuchiypa arpakunapa yawarmasinkunaman yanapan:

- Qollqewan yanapay tawa chika p'unchay paylla kajkama, kawsanapaj kuyujtaj qollqeta chikchanapaj kuyupakunapaj, astakunapaj, samapakunapaj, mikhunapaj, Janpikamayojkunaman payllanapaj puririchiykunapiwan.
- Usqayman apaykunata munaspa payllanapaj.
- Yanapay puririchinapaj qollqewan yanapayta pipis wanrakunapaj warmakajkunapajwan warmiwañuchiypa arpankunapa pipis wawankunapajwan.
- Paqtaymanta yachachina yuyay kamaywan yanapay.

Kay allawkaman yaykunapaj puririchinapuni pachaj tawa chunka tawayoj seqeta waqyaspa uqtaq llika awamanta ruwajkunapi juchuy suyukunapi uqtaq kusmanqokunapi sojta chunka p'unchay ukhupi qepachasqa ruwasqamanta.

Wakichiymanta tapunapaj, pachaj tawa chunka tawayoj seqewan willanakuna, WhatsApp yupanaman 1127716463 uqtaq correo electronicowan apoyourgente@mingeneros.gob.ar

Aswan willayta yachanapaj munanasqa puririchiymanta kikinman yaykunapaj, tapuna:

Webpi:
https://www.argentina.gob.ar/generos/plan_nacional_de_accion_contra_las_violencias_por_motivos_de_genero/programa-para-el-apoyo-urgente-y-la-asistencia-integral-inmediata

Campaña Nacional "Argentina Unida contra las Violencias de Género"

Suyuntin jatunkuyuchiy "Tantasqa Argentina Llika awa Qaqchaykuna Awqachasqamanta" jamuynin jamutanapaj sapsi niykuna, ruwaykuna rimaykunapiwan llika awa qaqchaykunata mirachisqankunamanta. Chaynataj munayachin tinkuchiyta qharikay kiwiqajkunata kamachisqakunata qharikuna chaninchajta warmikunawan LGBTI+ jawanta.

Jatunkuyuchiypa aypananpaj yanapay runawakinakuta yachaykawsayta tikrachinapaj munamunasqa llika awa imarayku qaqchaykunata tituchinapajtaj runawakinakuna tinkichiyta llika awapura aswan kuskachayta kuyuchinapaj.

Ujniraj kajkunawan (videos, afiches, qhawachiykunawan, willanakunawan, llank'anapaj pusanapaj kajkunawan) kay jatunkuyuchiy tukuy suyuntinta purin, tikrachiykuna paqarichiyta kallpachastin tukuy sapsikunapi.

Kajkuna (videos, afiches, patarakuna, llank'anakuna) jatunkuyuchiypa qhawakun:

Webpi: https://www.argentina.gob.ar/generos/argentina-unida-contra-las-violencias-de-genero

Programa de Escuelas Populares en Género y Diversidad “Macachas y Remedios”

Kay wakichiypa taripananqa kallpachana warmi LGBTI+ runakunaq yachaqayayninkuta rijsikunapaq yuyanpanapaq llika awa imarayku qaqchaykunata, ñawpachanapaq aswan kuskachasqa kamachinata llank’aypi uywanakuypi imaymanapipis.

Yanapan qollqewan, imayna ruwanawan kuskachan runa ayllu yachaykawsay kamarisqakunata llika awamanta ñawraymanta yachachikuypi llank’aspa tukuy suyupi.

Wakiyta munaspa kamarisqakuna chaskichinanku tiyan yuyarisqankuta llika awa imarayku qaqchaykunamanta uyway llank’aymantapis, chaymanta ninanku tiyan imaynata yachachikuyta kamachinqanku, ima rimanakunawan, mayk’aq ruwakunqanku. Ajllasqakuna qollqe yanapayta chaskinku, kuskachakuytapis sayarichinapaq.

Astawan yachanapaq tapuriy kaypi:

Registro Nacional de Promotorxs Territoriales de Género y Diversidad a Nivel Comunitario Tejiendo Matria

Tejiendo Matria Qhellqanaqa yachasqa kamachiy yachay tukuy suyumanta waranqakuna runaq llank'ayninkujpa chaninta kutirispa. Kay ruwallaqa suyupacha llika awa ñawaray kuyuchijkunata tantachin, paykuna sapa p'unchay allaukakunaman yaykunata ñawpachanku LGBTI+ runakunapaq warmikunapaq ima. Yuyayjapiyqa llika awa ñawraymanta yachachikuta yacha usaqetawan kallpachan. Chaypaq paqarkiti, wamani, llajta kamachikuna, runa ayllujpa kamarikuna, llank'ay masichakusqakuna, jatun yachay wasikuna, wakin kajkunataq wakichiyta, ruwaychaqeta, yachanakunata ruwanku.

Qhellqanaqa t'ejsichaniq ruwaylla kuyuchijkuna llank'anankupaq tinkuchispa ujniraq MMGyDjpa kamachiy yachayninkunata. Chaynapunitaj tinkuykunata ruwakun yachachikuypaq yacha usaqepajpis.

Astawan yachanapaq tapuriy kaypi:

Programa Articular

Wakichiy kallpachanapaq kuskachanapaq runawaki sapsi kamarisqakunata llank’aspa yuyarisqankunapi llika awa imarayku qaqchaykunamanta, uyway llank’aypa kamachiyninmanta ñawraymantapis. Imayna ruwayta nin, qollqewan yanapan runawaki sapsi kamarisqakunaq yuyarisqankunapaq llika awa ñawraypi llank’aspa.

Taripananqa kallpachanapis ayllukunata runa wakita, allinchanapis imayna runawaki sapsi kamarisqakuna llank’anku llika awa ñawray yuyarisqankupi. Articular wakichiyninta munakun ukhunchayta kamarisqakunaq t’inkikunta MMGyD nisqanwan, waq llika awa ñawray kamachiy yachaykunata ruwaq pawakukunawan.

Aswan ashka willanakuy:

Yapasqa

Jawasuyupura kasuna sillku llika awa qaqchaykunamanta

Qhepapi tukuj chunka watakunapi, warmikunapawan LGBTI+ allawkanku mana qaqchaykunapa chawpinpi ñakarinankupaj sayarirqa mirayman, Jawasuyupura Paqtaypi chaynallataj suyuntinpi.

Ñawpaj ruwanapaj chuya willay warmikunapa runa allawkankuna jatallichejqa Rimanakuy Tukuy Imaymanakuna Warmi Sapajchayta Chinkachinapaj (CEDAW, siglas en inglés), waranqa jisqon pachaj qanchis chunka jisqonniyoj watapi paqharij, allin kusa suyu paqtay qhellqa patarayoj (qanchis chunka phisqayoj yupana apusimi phatmirayku, iskay chunka iskayniyoj sullka qhellqarayku Suyuntin Suyu paqtay qhellqapa), Naciones Unidaspa imaynaruwananpa jatalliynin ñawrasqa kamachiyniyojkuna kuskachaspa mana sapajchanapaj.

Chuya willayninpi mana sutichaspa ichaqa phatmichasqankunapi mana qaqchaykunapa chawpinpi ñakarinapaj, Juñusqa Warmiman awqachay Sapajchayta Chinkachinapaj (Juñusqa CEDAW) –Rimanakuyta Qhawanaj- chunka jisqonniyoj yupana Tukuy Rimapayaypi nirqa: “warmiman qaqchaywan awqachay sapajchaypuni nanaypaj jarkachin warmipa yachay atiyninta allawkankunawan munasqan ruwaykunawan miskipakunanta qhariwan kuskachasqa”, chayrayku Jatunsuyu kamachejkuna paqharichinanku aswan allin kasukuna kamachiykunata tukuy imaymana llika awarayku qaqchaykunata chinkachinapaj.

Iskay waranqa chunka qanchisniyoj watapi, kinsa chunka phishqayoj yupana Tukuy Willapay juntachin kunanpachachin chunka jisqonniyoj Tukuy Willapayta kamachin llika awa imarayku qaqchay amaniy chinpan sapsi Jawasuyupura Allawkapa tiksin. Rimanakuy kamasqan kikinpipunichispa warmikunaman llika awa imarayku qaqchaykunawan kamasqan kikinpipunichispa warmikunaman llika awa imarayku qaqchaykunawan awqachayta, yachayta kallpachan “runawakinaku sasakipu aswan sapallamanta, tukuy kutichiykunata usqanchan, ruwasqa mana ruwasqa, ruwajkuna arpakunataj kawsapajkunataj.

Ñawpajman, ñawpaj rimanakuy mana qaqchaykunapa chawpinpi kawsakuy allawkata rejsipan runa allawkantajina yupaychan Jatunsuyu kamachejkunapa Kuskachaj tituchinapaj, jayratay qachaykunatawan chinkachiy Interamericana Rimanakuy Tituchinapaj, Jayratanapaj Warmiman Qaqchaywan awqachayta Chinkachinapaj (Convención de Belém do Pará), waranqa jisqon pachaj jisqon chunka tawayoj watamanta rejsisqa jukllawakun interamericano imaynaruway jatallinapaj.

Iskay waranqa iskayniyoj watapi, Argentina takyapachirqa Naciones Unidaspa Rimanakuyta Qomallina Kamachisqa Suyuntinjawasuyu Imaynaruway Kasunankuna. Mayqenpuramanta akllakun Imaynaruway Tituchinapaj, Qaqchaywan jarkanapaj Jayratanapajtaj Runakuna Yawnayta, warmikunata wawakunatawan kamana (Protocolo de Palermo). Kay tukuyruway ñawpaj paqtachay jawasuyukunapura ruwanapaj karqa tukuy imaymanamanta rimanapaj paqharichisqa runakuna yawnaymanta. Ujniraj ukhunpi "miranawan qollqechanapaj" warmikunapiwan LGBTI+ qhapaj nanachisqa kanku. Tukuyruwaypa munasqan kanku: iskay yupana phatmi nisqanpi, tituy atipanataj runakuna Yawnayta, "kamana uyapaywan warmikunata wawakunatawan", jatalliy yanapaytaj yawnaypa arpankunata ayninakuyta Jatunsuyu kamachejkunapa Kuskachajpura purichinapaj qespichinakama.

Chaynallataj, Paqtaj Taqa Interamericana Runa Allawkankuna allin qhawarichinapaj yuyaymanayta sayarichin "kallpachasqa tukiy Kunanpuni" kay rimanamanta jatunsuyu kamachejpa ruwanapuninkuna maykama aypasqanta. Kay chiqanchana yuyachikun Jatunsuyu kamachej "kallpachasqa" tituchiy jatallichiy yuyaymanayoj kasqanta, jatallijpuni kasqanrayku tukuy ima qaqchaypa kaynin sullkachasqa uqtaq kirichasqa juñusqakunata.

Chaynallapitaj, Naciones Unidaspa ukhunpi rejsichina iskay waranqa sojtayoj watapi allinminirqanku "Jawamantasuyuntin suyu apusimi kamaypa tiksinkunata qespichiymanta runa allawkankunamanta mirana imayna kay munay llika awa kikinkaytawan" (Principios de Yogyakarta). Kay qhellqachasqa mana paqtaj ruwanapaj tinkijchu, ichaqa takyachin ujllapi chaninchaykunata jatunsuyu kamachejkunapa ruwananta pusananpaj uj ruwajkunatawan tituchiypi chinkachiypitaj qaqchayta, munasqaruwayta sapajchay imaynaruway LGBTI+ ñakarisqankuta.

M'ek ta Suyuntinpi kasuchinapaj llika awa qaqchaykunamanta

- **Ley N° 26.364 de Prevención y Sanción de la Trata de Personas y Asistencia a sus Víctimas, modificada luego por la Ley N° 26.842**

  Iskay waranqa pusajniyoj watapi – Iskay chunka sojtayoj waranqa kinsa pachaj sojta chunka tawayoj Apusimi Titukaywan Miraray Runakuna Yawnay Arpanankunata Yanapay, Iskay chunka sojtayoj waranqa, pusaj pachaj tawa chunka iskayniyoj Apusimiwan kunanchachisqa. Iskaynin apusimikuna Jatunsuyu Kamachiypa Suyuntin Aripuni niynin juntachinanpaj jawasuyukunapi ruwanapajpuni qhellqasqakunata tituymanta, miraranamantawan llika awa imarayku qaqchaykunata chinkachinapaj. Kay aripuni niy chaynataj kanqa apusimikuna allinniychiypi Warmikunata Tukuypi Jatalliy Titukaywan Miraray Runakuna Yawnay Arpanankunata Yanapay, chaynallataj juntachinanpaj jawasuyukunapi ruwanapajpuni chaynata nisqanpijina ruwanapaj.

- **Ley N° 26.485 de Protección Integral para Prevenir, Sancionar y Erradicar la Violencia contra las Mujeres en los Ámbitos en que Desarrollen sus Relaciones Interpersonales**

  Iskay waranqa jisqonniyoj watapi – iskay chunka sojtayoj tawa pachaj pusaj chunka phishqayoj Apusimi tukuypi Jatalliy Tituychinapaj, Mirarachinapajwan Chinkachinapaj Warmikunaman awqachiy Qaqchaykunata Maypi chaypi Runapura Tinkikuyninkunapi.

- **Ley N° 26.618 del matrimonio igualitario**

  Iskay waranqa chunkayoj watapi – Iskay chunka sojtayoj waranqa sojta pachaj chunka pusajniyoj Apusimi, Runa Apusimi Tuyruytawan Chalay Suyupa kunanchachirqa kuskakuy sawakuyta juñuyman yaykunanpaj.

- **Ley N° 26.743 de Identidad de Género**

  Iskay waranqa chunka iskayniyoj watapi – Iskay chunka sojtayoj waranqa qanchis pachaj tawa chunka kinsayoj Apusimi Llika awapa pi kaynin, ñawpajman kasuchej sapa runa pi kasqanta kikinrejsikuspanpuni sumay yawnayman allawkanta paqarijtin miranan imayna kajtinpas pitaj kasqan qhellqakunaman churachisqa. Wakinkunamanta, aswan allinta chuyachachina kay kasunakuypi kamachiykuna rikurisqa ñawpajman chayachin tukuy ima niykunata kallpachananpaj tituychinapaj, chinkachinapaj llika awa imarayku qaqchaykunata allichanapajwan.

- **Ley N° 26.791 - Iskay waranqa chunka iskayniyoj watapi** – Iskay chunka sojtayoj waranqa qanchis pachaj jisqon chunka ujniyoj Apusimi, kunancharqa pusaj chunka Jayratay apusimi tuyrupata wakin runawañuchiykunata aswan chirmachinanpaj llika awa qaqchaykunarayku. Apusimi jatunyachirqa tinkisqa nanay runawañuchiyta (uj yupana sullka qhellqa), ñawpajta pipis warmiqharillapaj karqa, imaymana kunan ichachus llallisqa tinkiykunata, kuskakawsaypi utaq mana, jatunyachirqa sutikuna qhellqata cheqniy wañuchiykunata llika awa imarayku ruwasqakunata utaq munasqan mirananrayku, llika awapa pi kaynin utaq nisqan (tawa yupana sullka qhellqa). Chaymanta, iskay chunka sojtayoj waranqa qanchis pachaj jisqon chunka ujniyoj Apusimi yaykuchirqa (chunka ujniyojwan chunka iskayniyoj yupana sullka qhellqakunata). Chunka ujniyoj yupana sullka qhellqa warmi wañuchiyta chirmachin aswan qhari ruwajtinqa llika awa qaqchayrayku, niyjina, warmiwañuchiy kasqantajina qhawaspa.

- **Ley N° 27.363 - Iskay waranqa chunka qanchisniyoj watapi** – iskay chunka qanchisniyj waranqa kinsa pachaj sojta chunka kinsayoj Apusimi Runa Apusimi Tuyruytawan Chalay Suyupa kunanchachirqa jarkachiy tatan kaspa rikuyninmanta takyachinapaj ruwajtajina jayratasqata, kuskaruwajta, umachajta utaq yanapajta runawañuchiy juchamanta tinkiywan chirmasqata utaq llika awa qaqchayrayku. Aswan chayllaraj Iskay chunka qanchisniyoj waranqa tawa pachaj phishqa chunka iskayniyoj Apusimi (RENNyA) paqarichirqa kamachiyta warmiwañuchiykuna arpakunapa pipis wawankunaman qollqewan yanapanapaj.

- **Ley N° 27.499 "Ley Micaela"- Iskay waranqa pusajniyoj watapi** – iskay chunka qanchisniyoj waranqa tawa pachaj jisqon chunka jisqonniyoj Apusimi (Micaela Apusimi), takyachin ruwanapajpuni yachapakuyta llika awamantawan llika awa imarayku qaqchaykunamanta, tukuy runakuna runapaj ruwaykunapi tukuy juypakunapiwan patarakunapipas llank'ajkuna, Ruwachej, Suyu Apusimi Kamaqewan Paqtachaj Suyupa.

- **Ley N° 27.610 de Acceso a la Interrupción Voluntaria del Embarazo - Iskay waranqa iskay chunkayoj watapi** – iskay chunka qanchisniyoj sojta pachaj chunkayoj Apusimi Sonqonisqan Wijsayoj kayta Kaptayman Yaykuy, kamachikun, pipis wijsayoj runakuna sonqonpa nisqanmanta tukuchay allawkayoj chaynataj wijsayoj kayta kaptanman chunka tawayoj junqaqu kasqankama. Chaynisqa juntana p'unchay tukujtinqa, pipis wijsayoj runakuna tukuchay allawkayoj chaynataj wijsayoj kayta kaptanman imaymanarayku. Tukunapaj, apusimi miraran jarkachayta utaq mana niyta sullunapaj apullisqa apusimi nisqan kajtinqa.

Ñawirisqa p'anqakuna

Aguilar, Yolanda (2019). De la Violencia a la Afirmación de las Mujeres. Antología del pensamiento crítico guatemalteco contemporáneo. CLACSO. Disponible en: https://www.jstor.org/stable/j.ctvtxw2km.32

Aspiazu Carballo, J. (2017). Masculinidades y feminismo. Virus Editorial:Barcelona.

AWID (2004). Interseccionalidad: una herramienta para la justicia de género y la justicia económica. Derechos de las mujeres y cambio económico, No. 9. Disponible en: https://www.awid.org/sites/default/files/atoms/files/nterseccionalidad_-_una_herramienta_para_la_justicia_de_genero_y_la_justicia_economica.pdf

Benaglia, Alejandra (2019), El ABC de la Violencia laboral: Qué es, cuáles son sus formas, quién nos protege. I Diario Digital Femenino. Disponible en: https://diariofemenino.com.ar/df/el-abc-de-la-violencia-laboral-que-es-cuales-son-sus-formas-quien-nos-protege/

Berhokoirigoin, Jenofa (2018). Dorlin Elsa: "Tenemos un Estado que defiende a los violadores y desarma a las mujeres." Revista Argia. Disponible en: https://img.txalaparta.eus/Archivos/Entrevista_Elsa%20Dorlin.pdf

Cabral, Mauro (2014). "Cuestión de privilegio" en Las 12, Página 12. Disponible en: http://www.pagina12.com.ar/diario/suplementos/las12/13-8688-2014-03-07.html

Ceballos, María Pia - Gil, Natalia (2018). "Furia travesti entre fronteras, la comunidad de las diferencias. Problematizaciones en torno a la encuesta a la población trans del departamento de San Martín." En Revista de Estudios y Políticas de Género, Número 3 / pp. 5-35.

Chiodi, Agustina - Fabbri, Luciano y Sánchez, Ariel - Instituto de Masculinidades y Cambio Social (2019). Varones y masculinidad(es). Herramientas pedagógicas para facilitar talleres con adolescentes y jóvenes.

Comisión Interamericana de Derechos Humanos (2015), Violencia contra personas lesbianas, gays, bisexuales, trans e intersex en América, OEA/Ser.L/V/II., Rev.2.Doc. 36. Disponible en: http://www.oas.org/es/cidh/informes/pdfs/violenciapersonaslgbti.pdf

Comisión Interamericana de Derechos Humanos (2017), Las mujeres indígenas y sus derechos humanos en las Américas, OEA/Ser.L/V/II. Disponible en: http://www.oas.org/es/cidh/informes/pdfs/MujeresIndigenas.pdf

Comité para la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer (CEDAW), recomendacion general N° 19 (1992). Disponible en: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_C EDAW_GEC_3731_S.pdf

Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins. Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Stanford Law Review, 43 (6), 1241-1297. Disponible en: http://www.scba.gov.ar/includes/descarga.asp?id=39251&n=Crenshaw%20Kimberl%E9%20Cartografi ando%20los%20m%E1rgenes.pdf

Demirdjian, Stephanie (2019), Rita Segato: "La violencia de género es la primera escuela de todas las otras formas de violencia", La Diaria Feminismos. Disponible en: https://ladiaria.com.uy/feminismos/articulo/2019/7/rita-segato-la-violencia-de-genero-es-la-primera-escuela-de-todas-las-otras-formas-de-violencia/

González y otras (Campo Algodonero) v. México, Fondo, Reparaciones y Costas. Sentencia de 16 de noviembre de 2009, Serie C No.205, párr. 143.

INDEC (2010), Censo Nacional de Población, Hogares y Viviendas.

Andrades, Amanda (2020), Entrevista a Yuderskys Espinosa Miñoso: El ideal de mujer del feminismo implica la explotación de la mayoría de mujeres y varones extraeuropeos, CTXT: Contexto y Acción. Disponible en: https://ctxt.es/es/20200801/Politica/33177/yuderkys-espinosa-feminismo-colonialismo-amanda-andrades.htm

Falquet, Jules (2017). Pax Neoliberalia: persectivas feministas sobre la reorganización de la violencia contra las mujeres. Buenos Aires: Madreselva.

Fink, Nadia y Florencia Puente (2018). Diálogo con Rita Segato: "No se trata de la identidad de las mujeres, sino de en qué sistemas económicos y societarios están insertadas", Boletín Rosa Luxemburgo. Disponible en: https://rosalux-ba.org/2018/03/08/rita-segato-charla-parte1/

Fuentes, Marcela (Marsha Gall), Vanina Escales, Agustina Paz Frontera y María Florencia Alcaraz (2019), Judith Butler: Las violencias machistas y las migraciones forzadas exigen una movilización transnacional. LATFEM. Disponible en: https://latfem.org/las-violencias-machistas-y-las-migraciones-forzadas-exigen-una-movilizacion-transnacional/

Generación Perdida (2019), Miriam Gomes en Generación Perdida. Disponible en: https://www.youtube.com/watch?v=vv9ZgOnY7og

González Prado, P. & Yanes A. IDEGE - Descosidas - CONICET UNCuyo Mendoza. (2013). Violencia contra las mujeres y violencia de Género. La cuestión terminológica y los paradigmas implicados. En Manual: Violencia contra las mujeres. Quien calla otorga.

Lagarde, Marcela (2005), Feminicidio, el último peldaño de la agresión, Mujeres en Red. Disponible en: https://www.mujeresenred.net/spip.php?article141

La Ciudad (2011), Miriam Gomes, reescribiendo la historia argentina. Disponible en: https://laciudadavellaneda.com.ar/miriam-gomes-reescribiendo-la-historia-argentina/

Lamas, Marta (2014), Colonialidad y Género: Hacia un Feminismo Descolonial, Género y descolonialidad, Ciudad Autónoma de Buenos Aires: Del Signo.

Las Casildas (2016). Observatorio de Violencia Obstétrica. Encuesta de atención al parto/cesárea. Disponible en: https://lascasildas.com.ar/proyectos.html

Ledwith, Margaret (2019), "Antonio Gramsci y el feminismo: la naturaleza esquiva del poder". Disponible en: https://gramscilatinoamerica.wordpress.com/2019/03/08/antonio-gramsci-y-

Malacalza, Laurana; Caravelos, Sofia; Racak Carolina; González, Josefina y Sesin Lettieri, Sofia (2019). Femicidios en clave estatal, Observatorio de Violencia de Género de la Defensoría del Pueblo de la Provincia de Buenos Aires. Disponible en: https://www.defensorba.org.ar/pdfs/documento-de-trabajo-femicidios-en-clave-estatal.pdf

Malacalza, Laurana (2019). Violencia Institucional y Violencia de Género: articulaciones y debates pendientes, Miradas Feministas sobre los Derechos. Buenos Aires: Editorial Jusbaires. Disponible en: https://docplayer.es/150885485-Miradas-feministas-sobre-los-derechos.html

Martín, Alejandra y Rodigou Nocetti, Maite (2013). Es la Vida Libre de Violencia lo que te Permite la Vida en Libertad: Entrevista a Marcela Lagarde. Polémicas Feministas, No. 2, 6-12. Disponible en: https://revistas.unc.edu.ar/index.php/polemicasfeminista/article/view/12267

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación(2020), Plan Nacional de Acción contra las Violencias por Motivos de Género, 2020-2022. Disponible en: https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/plan_nacional_de_accion_2020_2022.pdf

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación (2021), Plan Nacional de la Igualdad en la Diversidad 2021-2023. Disponible en: https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/2020/09/plan_nacional_de_igualdad_en_la_diversidad_2021-2023.pdf

Ministerio Público de la Defensa de la Ciudad Autónoma de Buenos Aires (2017), La Revolución de las Mariposas: A Diez Años de La Gesta del Nombre Propio. Buenos Aires. Disponible en: https://www.algec.org/wp-content/uploads/2017/09/la_revolucion_de_las_mariposas.pdf

Observatorio de discriminación para radio y televisión (2021), Guía de buenas prácticas de violencia mediática y simbólica, ENACOM. Disponible en: http://www.obserdiscriminacion.gob.ar/wp-content/uploads/2021/03/vilolencia_simbolica_mediatica.pdf

Principios de Yogyakarta (2007). Principios sobre la aplicación de la legislación internacional de derechos humanos en relación con la orientación sexual y la identidad de género. Disponible en: http://yogyakartaprinciples.org/principles-sp/about/

Blas Radi y Alejandra Sardá-Chandiramani (2016). Travesticidio / transfemicidio: Coordenadas para pensar los crímenes de travestis y mujeres trans en Argentina. Publicación en el Boletín del Observatorio de Género. Disponible en: https://www.aacademica.org/blas.radi/14.pdf

Russell, Diana E.H. (2008). Femicidio: politizando el asesinato de mujeres. Fortaleciendo la comprensión del femicidio: De la investigación a la acción.

Program for Appropriate Technology in Health (PATH), InterCambios, Medical Research Council of South Africa (MRC), and World Health Organization (WHO). Disponible en: http://alianzaintercambios.net/files/doc/1277249021_feminicidio-COMPLETO-01.pdf#page=43

Segato, Rita (2016), La Guerra Contra las Mujeres. Madrid: Traficantes de Sueños. Disponible en: https://www.traficantes.net/sites/default/files/pdfs/map45_segato_web.pdf

Sagot, Monserrat (2008), Estrategias para enfrentar la violencia contra las mujeres: reflexiones feministas desde América Latina, Athenea Digital, Núm. 14, 215-228.

Wittig, M. (1992). El pensamiento heterosexual. Barcelona: GALES.

Viveros Vigoya, M. (2016). La interseccionalidad: una aproximación situada a la dominación. Debate Feminista, 52, 1-17-

Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. European Journal of Women's Studies, 13(3), 193-209.

Traducción realizada por el Centro Universitario de Idiomas de la FAUBA.

Kay tijranaqa FAUBAq Centro Universitario de Idiomas nisqanpa ruwasqan.

Edit.
mingeneros

editorial@mingeneros.gob.ar

Direcciones
Balcarce 186, 6° piso,
C1064AAD

Av. Paseo Colón 275, 5º piso
(mesa de entrada),
C1063ACC

Entre Ríos 181, 9° piso,
C1079ABB.

Cochabamba 54,
C1064ACA.

Teléfono
+54 943429010 / 7079
(Recepción Paseo Colón)

ISBN 978-987-47999-2-0